

DECISIO

Provincie Fryslân (namens drie provincies)

Tussentijdse evaluatie Investeringskader Waddengebied (IKW)

Definitief rapport, 14 oktober 2020

TITEL

Tussentijdse evaluatie Investeringskader Waddengebied (IKW)

DATUM

14 oktober 2020

OP VERZOEK VAN

Provincies Fryslân, Groningen en Noord-Holland

De provincie Fryslân is opdrachtgever en penvoerder namens de drie provincies

PROJECTTEAM DECISIO

Gerwin van der Meulen, projectleider en projectverantwoordelijk partner

Romy Hoogeveen, adviseur

IN SAMENWERKING MET

Joris Latour, Altenburg & Wymenga

CONTACTGEGEVENS DECISIO | ECONOMISCH ONDERZOEK EN ADVIES

Valkenburgerstraat 212

1011 ND Amsterdam

T 020 – 67 00 562

E info@decisio.nl

I www.decisio.nl

BRONVERMELDING FOTO VOORZIJD

Foto ontleend aan Investeringskader Waddengebied 2016-2026

Inhoudsopgave

1.	Inleiding.....	1
1.1	Aanleiding en context van het Investeringskader Waddengebied	1
1.2	Aanleiding tot deze evaluatie	2
1.3	Doel en aard van deze evaluatie.....	2
1.4	Vraagstelling.....	3
1.5	Aanpak.....	4
1.6	Leeswijzer	6
2.	Inhoudelijke evaluatie	7
2.1	Doelen van het IKW	7
2.2	Stand van zaken per majeure opgave	10
2.3	Financiën	20
3.	Procesmatige evaluatie	26
3.1	Organisatie en werkwijze IKW	26
3.2	Monitoring en evaluatie IKW en kennisagenda	30
3.3	Visie op toekomst IKW vanuit betrokkenen	32
4.	Conclusies en samenvatting.....	38
	Bijlage: overzicht gesprekspartners interviews	48
	Bijlage: projecten in voorbereiding.....	49

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en context van het Investeringskader Waddengebied

Het Investeringskader Waddengebied (IKW) is eind 2016 door de Provinciale Staten van de provincies Fryslân, Groningen en Noord-Holland vastgesteld. In het IKW hebben de drie Waddenprovincies, voortbouwend op de gezamenlijke Waddenvisie 'Wadden van Allure', hun gezamenlijke ambities voor de Wadden verwoord; en deze uitgewerkt in zes majeure opgaven. Voor de financiering van deze opgaven wordt een beroep gedaan op het Waddenfonds en op financiële bijdragen van gemeenten, provincies, Rijk, Europa en private partijen.

Eerder, in 2005, besloot het Rijk het Waddenfonds in te stellen. Het ging daarbij, vanuit het Rijk, om een additionele investering in het Waddengebied van 800 miljoen euro in de periode 2007-2026. De motivering hiervoor was dat de investering bedoeld was als compensatie voor de negatieve effecten van de gaswinning op de natuur- en landschapswaarden in het Waddengebied. En, een deel van de beschikbare middelen moest beschikbaar komen voor het uitkopen van kokkelvissers in het Waddengebied.

Het Waddenfonds is, in 2012, gedecentraliseerd naar de drie Waddenprovincies. Mede naar aanleiding van deze decentralisatie van middelen, stelden de Waddenprovincies hun gezamenlijke visie 'Wadden van Allure!' op.

In de periode 2012 tot en met 2015 is vervolgens, onder de verantwoordelijkheid van de drie Waddenprovincies, aan ruim 120 uiteenlopende projecten middelen vanuit het Waddenfonds verstrekt. In mei 2016 vond vervolgens de 'Midterm Review 10 jaar Waddenfonds' plaats waarin destijds onder meer geadviseerd is "om te komen tot een investeringskader dat voornamelijk gericht is op grote, meervoudige projecten (uitgaande van een integrale gebiedsbenadering) die op lange termijn moeten laten zien dat ze een verschil maken in het gehele Waddengebied".

Tegen deze achtergrond is in 2016 het IKW opgezet. Diverse partijen uit het Waddengebied hadden aangegeven dat, naast de inzet van het Waddenfonds op kleinere opgaven, er behoefte was om ook te focussen op een beperkt aantal majeure opgaven in het gebied op het vlak van economie en ecologie. De veronderstelling daarbij was dat met deze insteek het doelbereik vergroot kon

worden om een robuuster functionerend ecologisch systeem in combinatie met een bijdrage aan een duurzame economie te bereiken.

Met het IKW kreeg in 2016 de gezamenlijk (beleids)inzet van de Waddenprovincies voor (en de betrokkenheid bij) het Waddengebied gestalte door een breed en samenhangend programma te realiseren en vond de koppeling plaats tussen het provinciale Waddenbeleid en het Waddenfonds. En, er werd besloten om voor de resterende periode tot en met 2026 tweederde (180 miljoen euro) van de toen nog beschikbare Waddenfondsmiddelen te reserveren voor de zes majeure opgaven. Daarnaast werd er, naast de Waddenfondsmiddelen, met het IKW ingezet op het verkrijgen van andere financiële bijdragen van gemeenten, provincies, Rijk, Europa en private partijen (in de vorm van cofinanciering).

Het Investeringskader Waddengebied 2016-2026 is eind 2016 door de Staten van de afzonderlijke Waddenprovincies vastgesteld. Daarna is het IKW nader uitgewerkt in het Investeringsprogramma Waddengebied 2017 en het Meerjarenprogramma IKW 2019 en verder.

1.2 Aanleiding tot deze evaluatie

Sinds 2016 is het Investeringskader Waddengebied (IKW) 2016-2026 van kracht en is gericht op zes majeure opgaven in het Waddengebied. In het investeringskader, maar ook in het Investeringsprogramma Waddengebied (2017) en het Meerjarenprogramma IKW 2019 (2019), is aangekondigd dat uiterlijk 2021 de Midterm Review van het IKW moet zijn uitgevoerd.

Namens de provincies Fryslân, Groningen en Noord-Holland heeft de provincie Fryslân onderzoeksbureau Decisio de opdracht gegeven om de tussentijdse evaluatie (of Midterm Review) uit te voeren voor het Investeringskader Waddengebied (IKW). Decisio heeft deze evaluatie uitgevoerd in samenwerking met de adviseurs van Altenburg & Wymenga.

1.3 Doel en aard van deze evaluatie

Inmiddels zijn er, sinds de start van het IKW eind 2016, ruim drie jaar verstreken. De betrokken provincies hebben onderling afgesproken het IKW tussentijds te evalueren. Het doel daarbij is, na de opstart van het IKW, te leren van hetgeen tot op heden bereikt is, wat er goed gaat en wat er beter kan en wat dat vervolgens betekent voor de toekomst. Waar nodig en wenselijk kan het IKW voor de

resterende periode op basis van deze tussentijdse evaluatie nader aangescherpt en bijgestuurd worden.

Deze tussentijdse evaluatie heeft, gelet op de nog recente (op)start van het IKW, overwegend het karakter van een evaluatie op hoofdlijnen. De meeste IKW-projecten zijn immers op dit moment nog in voorbereiding danwel in uitvoering. Tot nu toe zijn twee IKW-projecten afgerond. Dit betekent onder meer dat vooral op het vlak van doeltreffendheid, doelmatigheid en doelbereik op dit moment nog geen verrijkende en definitieve uitspraken gedaan kunnen worden.

1.4 Vraagstelling

In deze evaluatie staat de volgende kernvraag centraal: **wat is tussentijds, na de start van het IKW in 2016, op dit moment de stand van zaken van de uitvoering van het investeringskader Waddengebied 2016-2026 gelet op inhoud, organisatie en financiën? Wat kunnen we daarvan leren en welke bijsturing is nodig om de gestelde doelen te bereiken?**

Om deze kernvraag in de tussentijdse evaluatie zo goed mogelijk te beantwoorden is het onderzoek uitgevoerd aan de hand van de volgende deelvragen:

1. Inhoudelijke evaluatievragen:

- a. Wat is de doelenstructuur (te weten: hoofdoelen, majeure opgaven, programmeerlijnen, projectdoelen etc.)?
- b. Welke projecten zijn er in gang gezet om de doelen te bereiken? Wat is de huidige, inhoudelijke stand van zaken van alle projecten die in het kader van het IKW sinds 2016 zijn opgestart, uitgevoerd of in voorbereiding zijn?
- c. Wat is de stand van zaken van de financiën aangaande het IKW? Welke middelen zijn tot heden uitgegeven en door wie?
- d. In hoeverre dragen de aanvragen/projecten uit het IKW bij aan de hoofddoelstelling van het IKW?
- e. is het IKW tot op heden doeltreffend en doelmatig geweest? Worden, aan de hand van de huidige inzet en werkwijze, de beoogde einddoelen bereikt?

2. Procesmatige evaluatievragen:

- a. Hoe is het IKW momenteel georganiseerd? En, hoe vindt de monitoring plaats?
- b. Wat kunnen we van de uitvoering van IKW tot op heden leren? En, welke aanbevelingen liggen voor de hand om bij te sturen en aan te passen zodat we het doelbereik van het IKW kunnen vergroten? Het gaat daarbij onder meer om: het aantal en de aard van projecten uit het IKW, thematische

verdeling van middelen via het Waddenfonds versus de aanpak van majeure opgaven in het IKW, de verdeling van middelen over de majeure opgaven, organisatie/aansturing IKW of beschikbare, aanvullende financiering.

3. **Vooruitblik:** hoe blikken de bij het IKW betrokken provincies vooruit op de resterende programmaperiode? Wat zijn individuele wensen van de afzonderlijke provincies?

De eerste en tweede onderzoeksvraag zijn met dit rapport door Decisio beantwoord. De derde onderzoeksvraag, over de vooruitblik van de betrokken provincies, is separaat door de provincies gezamenlijk beantwoord.

1.5 Aanpak

Fase 1: deskresearch

Bij aanvang van de evaluatie is gestart met de analyse van uiteenlopende, relevante (beleids)documenten. Vervolgens is, op basis van de deskresearch, het volgende toetsingskader voor de evaluatie opgesteld.

Het toetsingskader voor de tussentijdse evaluatie van het IKW is een logische set van uitgangspunten die we, gelet op de relevante beleidsdocumenten en de gestelde onderzoeksvragen, van belang achten. Per uitgangspunt is dan ook een relatie gelegd met de verschillende deelvragen. Dit toetsingskader vormt de leidraad voor onze conclusies voor deze tussentijdse evaluatie.

Tabel 1.1 Toetsingskader tussentijdse evaluatie IKW

Onderdeel	Uitgangspunt tussentijdse evaluatie
IKW	De drie provincies van het IKW hebben een duidelijke visie op hun rol en verantwoordelijkheden voor de uitvoering van het IKW
Inhoud, werkwijze en financiën	Inhoud: er is per majeure opgave een duidelijk en actueel overzicht van IKW-projecten in voorbereiding, in uitvoering of die zijn afgerond
	Inhoud: de inhoud, reikwijdte en beoogde effecten van IKW-projecten zijn helder beschreven
	Werkwijze: er is sprake van duidelijke en efficiënte werkwijze voor de uitwerkingen van een projectvoorstel en het aanvragen van een subsidie
	Werkwijze: er is sprake van een inhoudelijke begeleiding van het project (na financiering)
	Financiën: er is duidelijk inzicht in de huidige stand van zaken van de financiën aangaande het IKW

	Financiën: via het IKW bij het Waddenfonds aangevraagde middelen voor IKW-projecten worden minimaal verdubbeld via andere financieringsbronnen
	Financiën: de middelen zijn via het IKW zodanig verdeeld naar projecten dat sprake is van een 50/50 verdeling naar 'ecologie' en 'economie'
Doeltreffendheid, doelmatigheid en doelbereik	Doelen IKW: de doelen van het IKW zijn duidelijk, meetbaar en tijdsgebonden geformuleerd
	Monitorings- en evaluatiesystematiek: voor het IKW is een monitorings- en evaluatiesystematiek opgezet om effecten van het IKW inzichtelijk te maken
	Doeltreffendheid: alle uitgevoerde projecten binnen het IKW dragen bij aan de gestelde einddoelen voor 2026
	Doeltreffendheid: Het IKW heeft eraan bijgedragen om, in relatie tot het Waddenfonds, omvangrijkere projecten te initiëren
	Doelmatig: alle projecten binnen het IKW zijn doelmatig uitgevoerd
	Doelbereik: met de huidige inzet en werkwijze worden in 2026 alle einddoelen bereikt

Fase 2: interviews

In het kader van deze evaluatie zijn vervolgens in fase 2 ruim 30 interviews (soms groepsgesprekken) gevoerd met diverse betrokkenen en belanghebbenden bij het IKW. In de interviews is de stand van zaken en ontwikkeling sinds 2016 besproken en is tevens gevraagd naar wat er goed ging en beter kan. In verband met de beperkingen als gevolg van het Corona virus vonden alle interviews digitaal/virtueel plaats. Een overzicht van gesprekspartners is opgenomen in de bijlagen bij dit rapport.

Fase 3: lerende werksessies

In deze fase van de evaluatie is een synthese van alle gevoerde interviews uitgevoerd. Hierbij is gekeken naar overeenkomstige resultaten (wat gaat goed, wat kan beter?), eventuele discussiepunten en leerpunten. Op basis van deze synthese vonden op 18 juni en 30 juni twee lerende werksessies plaats; de eerste sessie over onze bevindingen tot nu toe en de tweede sessie over leerpunten voor de toekomst. In verband met de beperkingen als gevolg van het Corona virus vonden alle lerende werksessies digitaal/virtueel plaats. Vanwege het aantal deelnemers vond op 18 juni de eerste sessie tweemaal plaats (respectievelijk 19 en 13 deelnemers); en op 30 juni vond de tweede sessie ook tweemaal plaats (respectievelijk 12 en 8 deelnemers).

Fase 4: eindrapport

Op basis van de resultaten van alle voorgaande onderzoeksfases is het eindrapport voor de tussentijdse evaluatie van het IKW opgesteld.

1.6 Leeswijzer

In dit evaluatierapport komt hierna verder aan bod:

- In **hoofdstuk 2** stellen we de inhoudelijke evaluatievragen aan de orde. Het gaat hierbij om de doelen van het IKW, de projecten die in gang zijn gezet om deze doelen te bereiken (en de bijdrage aan deze doelen) en de financiën aangaande het IKW.
- In **hoofdstuk 3** gaan we nader in op de procesmatige evaluatievragen: hoe is het IKW georganiseerd en op welke manier vindt sturing en monitoring plaats? In dit hoofdstuk gaan we eveneens in op de synthese van de visie (en de aandachtspunten daarbij) van betrokkenen op de toekomst van het IKW en wat we van de uitvoering van het IKW tot op heden kunnen leren.
- In **hoofdstuk 4** beantwoorden we de onderzoeksvragen en vatten we onze conclusies van de tussentijdse evaluatie van het IKW samen.

2. Inhoudelijke evaluatie

In dit hoofdstuk stellen we de inhoudelijke evaluatievragen aan de orde. Het gaat hierbij om de doelen van het IKW, de projecten die in gang zijn gezet om deze doelen te bereiken (en de bijdrage aan deze doelen) en de financiën aangaande het IKW.

2.1 Doelen van het IKW

Twee hoofdoelen IKW: ecologie en economie

De inhoudelijke basis voor het IKW vormt de interprovinciale visie 'Wadden van Allure!' (2013). Op grond van deze visie zijn de twee hoofdoelen voor het IKW geformuleerd, namelijk:

1. het versterken en optimaal kunnen beleven van de fysieke en ecologische kwaliteiten van het Waddengebied
2. het bieden van ruimte voor (sociaal-) economische ontwikkeling, wonen, werken, recreatie en innovatie.

Bij het *eerste hoofddoel* gaat het om 'het realiseren van een rijke Waddenzee die haar ecologische functies als kraamkamer, tankstation en rust- en broedgebied goed kan vervullen, evenals haar functie als onmisbare schakel in internationale vogel- en vistrekroutes'. Hierbij is als een van de belangrijkste voorwaarden gesteld dat '*het bodemleven wordt hersteld*' (als ontwikkelrichting).

Bij het *tweede hoofddoel* gaat het om 'het versnellen en, waar nodig, op gang brengen van de transitie naar een meer duurzame industrie in de havens, de visserij, het UNESCO-toerisme en de landbouw in het Waddengebied'. Hierbij is als een van de belangrijkste voorwaarden gesteld dat '*economisch medegebruik niet leidt tot achteruitgang van de milieu- en waterkwaliteit en geen nieuwe beperkingen mag opleveren voor de ecologische functievervulling*' (eveneens als ontwikkelrichting).

Vertaling hoofdoelen IKW naar zes majeure opgaven en programmeerlijnen

De hoofdoelen van het IKW zijn vervolgens verder vertaald en geconcretiseerd door het benoemen van zes majeure opgaven binnen het Waddengebied met bijbehorende subdoelen per opgave (zogenaamde 'programmeerlijnen'). Per subdoel (en daarmee per majeure opgave) is aangegeven aan welk hoofddoel het hoofdzakelijk een bijdrage levert.

Tabel 2.1 Relatie majeure opgave(n), programmeerlijnen en hoofddoelen IKW

Majeure opgave en doel(en)	Programmeerlijnen (subdoelen)	Hoofddoel 1 (ecologie)	Hoofddoel 2 (economie)
1. Waddenzee: het hoofddoel betreft het herstel van een evenwichtig voedselweb met herstelde bodemstructuren [...]. Dit geldt voor zowel droge delen, geulen als gesloten gebieden.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ een completer voedselweb ▪ de verduurzaming van de visserijsector ▪ het optimaliseren van schakelfunctie Waddenzee voor vis en vogels ▪ het wegnemen van externe bedreigingen ▪ een onderzoeksprogramma Waddenzee 	X X X X	X
2. Havenontwikkeling & natuurverbetering: het hoofddoel is om innovatieve maatregelen te treffen die een verdere duurzame ontwikkeling van de havens mogelijk maken en waar gelijktijdig ook de natuur in het Waddengebied beter van wordt. Daarnaast gaat het om vernieuwende initiatieven die de transitie naar een duurzame economie en een duurzame energiehuishouding ondersteunen en versnellen.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ bouwen met natuur ▪ transitie naar duurzame en fossielvrije haven economie ▪ de duurzame ontwikkeling van de havens 	X	X X
3. Versterken en Vermarkten Werelderfgoed: het doel is het beter benutten van predicaat UNESCO Werelderfgoed om zo het Waddengebied beter op de toeristische kaart te zetten.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ vermarkten ▪ versterken 		X X
4. Vitale Kust en Afsluitdijk: het doel is het stimuleren van een integrale kustontwikkeling.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ het ontwikkelen van een samenhangende kust ▪ de versterking c.q. herstel van ecologische verbindingen tussen Wad en achterland ▪ het stimuleren van klimaatadaptieve landbouw 	X X	X X
5. Eems-Dollardgebied in balans: het doel hier is het herstel natuurwaarden van Eems- Dollard; gecombineerd met de benutting van economische kansen.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ creëren van estuariëne overgangszones en zoet-zoutverbinding ▪ het onttrekken van slib ▪ de vergroening van de chemie 	X X	X
6. Eilanden op eigen kracht: het doel is het in samenhang verbeteren van toerisme, duurzaamheid en natuur.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ duurzaam transport, (vakantie)verblijf, sectoren, (re)creatief aanbod ▪ zelfvoorzienendheid (eilanden, water) en kennis, samenwerking en monitoring 		X X

Beoogde bijdrage majeure opgaven aan hoofdoelen

De nadere verkenning van de gestelde doelen van het IKW, majeure opgaven en de programmeerlijnen laten zien dat met name de majeure opgaven Waddenzee en Eems-Dollard gebied in Balans moeten bijdragen aan het ecologische hoofdoel van het IKW. De majeure opgaven Havenontwikkeling & Natuurverbetering, Versterken en Vermarkten Werelderfgoed en Eilanden op Eigen Kracht ondersteunen juist vooral het economische hoofdoel van het IKW. De majeure opgave Vitale Kust en Afsluitdijk richt zich op beide.

Nadere SMART-uitwerking gestelde doelen IKW

Na de besluitvorming over en de opstart van het IKW is een start gemaakt om tot een monitorings- en evaluatiesysteem te komen voor het IKW (en het Waddenfonds). Dit systeem moet eraan bijdragen om inzicht te krijgen in de realisatie van de gestelde doelen (met onderliggende subdoelen/programmeerlijnen) in de nabije toekomst. In het monitorings- en evaluatiesysteem zullen straks de doelen toetsbaar, meetbaar of tijdsgebonden uitgewerkt zijn in indicatoren die aangeven of de gestelde doelen bereikt worden of binnen bereik komen.

Het ligt voor de hand dat hiervoor indicatoren gekozen worden die een scherp en concreet beeld geven van de stand van zaken en ontwikkeling van de belangrijkste randvoorwaarden bij de hoofdoelen van het IKW, namelijk:

- voor ecologie dat 'het bodemleven wordt hersteld', en
- voor economie dat 'economisch medegebruik niet leidt tot achteruitgang van de milieu- en waterkwaliteit en geen nieuwe beperkingen mag opleveren voor de ecologische functievervulling'.

In het najaar van 2020 wordt een besluit genomen over de opzet en inhoud van het monitorings- en evaluatiesysteem. De verwachting is dat het monitorings- en evaluatiesysteem vervolgens vanaf 2021 beschikbaar is en uitgevoerd gaat worden.

Tussentijdse conclusie(s)

- Het IKW kent (voortbouwend op de interprovinciale visie 'Wadden van Allure uit 2013) een navolgbare en solide structuur van hoofdoelen en bijbehorende majeure opgaven en programmeerlijnen. Per majeure opgave is (op basis van de onderliggende programmeerlijnen) in kwalitatieve zin goed af te leiden aan welk(e) hoofddoel(en) een majeure opgave hoofdzakelijk een bijdrage levert.
- Het aantal programmeerlijnen lijkt omvangrijk in vergelijking met het aantal majeure opgaven. Dit zorgt er mogelijk voor dat niet alle programmeerlijnen al projecten onder

zich hebben, terwijl de projecten wel bijdragen aan de hoofdoelen van de majeure opgaven. Mogelijk geeft het koppelen van projecten aan programmeerlijnen daarom een vertekend beeld van de het daadwerkelijke doelbereik van de projecten.

- Hoofdoelen en doelen van majeure opgaven zijn nog niet nader SMART geformuleerd; de verdere doorvertaling van de hoofdoelen van het IKW naar SMART-gedefinieerde doelen is op dit moment in ontwikkeling. Het is hierdoor op dit moment niet mogelijk om vast te stellen of deze gehaald gaan worden.
- Het is voor toekomstige monitoring en evaluatie belangrijk dat indicatoren gekozen worden die de stand van zaken en ontwikkeling inzichtelijk maken van de belangrijkste randvoorwaarden bij de doelstellingen, namelijk: het herstel van het bodemleven en dat economisch medegebruik niet leidt tot ecologische achteruitgang of beperkingen opwerpt voor de ecologische functievervulling (van het Waddengebied).
- Voor het in ontwikkeling zijnde monitorings- en evaluatiesysteem voor het IKW (en het Waddenfonds) wordt verwacht dat dit vanaf begin 2021 operationeel is.

2.2 Stand van zaken per majeure opgave

Tot op heden zijn 29 projecten beschikt; 35 projecten in voorbereiding

Sinds 2016 tot en met juni 2020 is er aan 29 projecten subsidie beschikt¹. Hiervan zijn er inmiddels twee projecten afgerond; het project Afsluitdijk Wadden Center en het project Marconi. Daarnaast zijn er op dit moment 26 projecten in uitvoering; daarnaast is er nog 1 project dat beschikt is en binnenkort naar uitvoering gaat. Verder zijn er momenteel 35 projecten in voorbereiding².

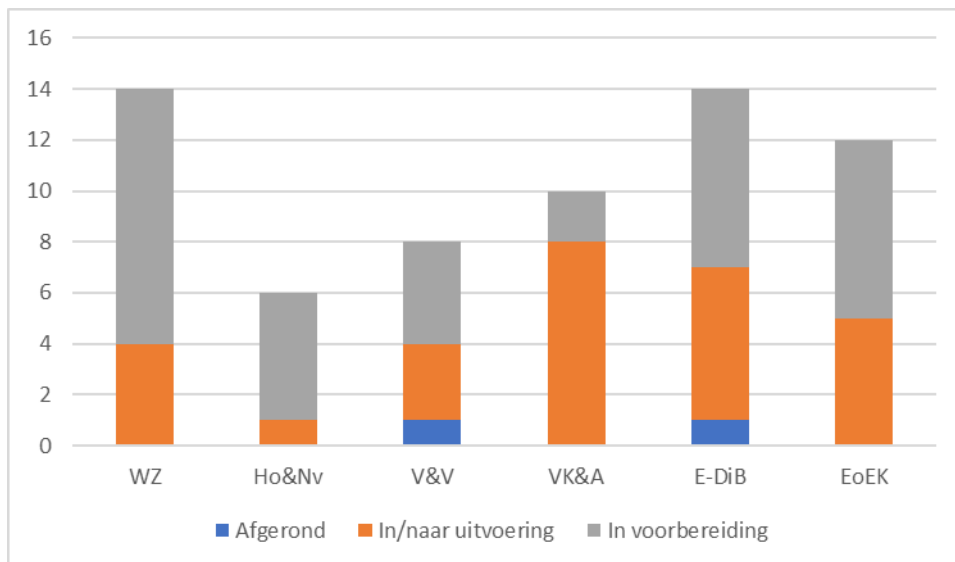
Majeure opgaven: verschillend van omvang

De majeure opgaven verschillen onderling sterk gelet op het aantal projecten in uitvoering en projecten in voorbereiding. Bijvoorbeeld, Voor Vitale Kust en Afsluitdijk zijn inmiddels 8 beschikte projecten in/naar uitvoering, terwijl voor Havens en Natuurontwikkeling 1 beschikt project in/naar uitvoering is. Ook het aantal projecten dat in voorbereiding is, verschilt sterk per majeure opgave.

¹ Vanuit IKW-budget en aanvullende budgetten IKW

² Een overzicht van de IKW-projecten in voorbereiding is opgenomen in de bijlagen bij dit rapport

Figuur 2.1 Overzicht aantal en status projecten per majeure opgave

Bron: IKW

Nog geen inhoudelijke resultaten en effecten van uitgevoerde projecten

De afgelopen periode gezien, startte een behoorlijk aantal projecten met de uitvoering en zelfs een groter aantal met de voorbereidingen voor een beschikingsaanvraag. Tussentijdse inhoudelijke resultaten (of het inzicht in de effecten ervan) van uitgevoerde projecten zijn nog niet beschikbaar omdat er nog weinig projecten zijn afgerond. Het is daardoor nog niet mogelijk om op basis van bereikte resultaten te beoordelen wat de projecteffecten zijn en in welke mate er is bijgedragen aan de hoofddoelen ecologie en economie. De projecten Beleefcentrum Afsluitdijk en Marconi zijn de enige projecten die tot op heden zijn afgerond.

Projecten dragen hoofdzakelijk bij aan programmeerlijnen binnen de eigen majeure opgaven en zijn nog weinig opgave-overstijgend

Elke majeure opgave bestaat uit enkele programmeerlijnen die de onderliggende doelen van de majeure opgaven vatten. In totaal zijn er meer dan 20 programmeerlijnen opgesteld waaraan projecten een bijdrage kunnen leveren.

Opgave-overstijgende projecten kunnen bijdragen aan meerdere majeure opgaven en programmeerlijnen, al blijkt in de praktijk dat dit tot nog toe nog niet veel voorkomt. Van de projecten die zijn beschikt en in of naar uitvoering gaan, dragen alleen de projecten van de majeure opgave Vitale Kust en Afsluitdijk bij aan meerdere majeure opgaven en programmeerlijnen. Deze projecten dragen in sterke

mate bij aan de majeure opgaven Waddenzee en Eilanden op eigen kracht. In mindere mate dragen deze projecten ook bij aan de overige majeure opgaven.

Tussentijdse conclusie(s)

- De afgelopen jaren is een aanzienlijk aantal projecten gestart en liggen er ook nog veel projecten op de plank voor de verdere uitwerking. De meeste projecten binnen het IKW zijn op dit moment dan ook in uitvoering (27 projecten) of in voorbereiding (35 projecten). Twee projecten zijn afgerond; dit betreft de realisatie van het Beleefcentrum Afsluitdijk en het project Marconi.
- Er zijn grote verschillen in aantal en status (van) projecten tussen de majeure opgaven. Sommige majeure opgaven liggen op koers en hebben een flink aantal projecten inmiddels in uitvoering; voor andere majeure opgaven is een of zijn enkele projecten in uitvoering (en relatief veel nog in voorbereiding).
- Op dit moment is, omdat het leeuwendeel van de projecten momenteel in uitvoering (of voorbereiding) is nog weinig te zeggen over de bereikte resultaten en effecten van IKW-projecten. Een monitorings- en evaluatiesysteem hiervoor is in ontwikkeling en naar verwachting begin 2021 operationeel.
- In de praktijk blijkt verder dat het aantal thema- of opgave-overstijgende projecten nog niet veel voorkomen.

2.2.1 Majeure opgave 1. Waddenzee

Deze majeure opgave legt de focus op de ecologie van het wad en de Waddenzee. De projecten die onder deze majeure opgave vallen, richten zich dan ook op het herstellen of creëren van betere omstandigheden voor vissen en vogels van de Waddenzee en het herstellen van een evenwichtig voedselweb en de bodemstructuren. In totaal zijn er 4 projecten beschikt en in uitvoering en 10 projecten in voorbereiding.

Deze majeure opgave kent vijf programmeerlijnen en onder elke programmeerlijn valt een project, met uitzondering van de programmeerlijn 'wegnemen externe bedreigingen'. De projecten in de majeure opgave Waddenzee dragen bij aan de programmeerlijnen binnen deze majeure opgave en dragen niet verder bij aan andere majeure opgaven.

Tabel 2.2 Projecten in uitvoering majeure opgave Waddenzee

Project	Omschrijving/doel	Status
Waddentools – Habitatdiversiteit	Doel van dit project is om de heterogeniteit en kwaliteit van het permanent overstroomde (sublitorale) waddenlandschap en bijhorend voedselweb te verbeteren. Deelprojecten en subdoelstellingen zijn: het sluiten van gebieden voor bodemberoerende visserij, herstel van harde substraten van biotische en abiotische oorsprong, herstel van schelpdierbanken, herstel van ondergedoken zeegrasvelden en het beter documenteren van de huidige habitatheterogeniteit en het voedselweb door nieuw te ontwikkelen monitoringstechnieken.	Beschikt en in uitvoering
Wij- en Wadvogels fase 1 (2021-2022)	Het doel is om de trek- en broedvogels van de Waddenzee beter te voorzien in zowel hun voedselvoorziening als leefomgeving, de ontwikkeling van educatieve programma's en het ondersteunen van vrijwilligers om recreanten zorgvuldig te laten omgaan met de leefomstandigheden van vogels.	Beschikt en in uitvoering
Waddentools – Swimway	Het gaat hierbij om herstel- en verbeteringsmaatregelen voor een gezonde Waddenzee voor vissen.	Beschikt en in uitvoering
VisWad	Het doel van dit project is het implementeren van maatregelen die de garnalenvisserij verduurzamen door het uit de markt halen van vergunningen, (opkoopregeling), het invoeren van maatregelen die de visdruk in de andere gebieden niet doen toenemen, het invoeren van natuurmaatregelen en monitoring.	Beschikt en in uitvoering

2.2.2 Majeure opgave 2. Havenontwikkeling & natuurverbetering

Binnen deze majeure opgave ligt de prioriteit bij innovatieve maatregelen die een verdere duurzame ontwikkeling van de havens mogelijk maakt en waarbij gelijktijdig aan natuurverbetering in het Waddengebied gewerkt wordt. Deze majeure opgave kent één project dat in uitvoering is en 5 projecten die in voorbereiding zijn.

Tabel 2.3 Projecten in uitvoering majeure opgave Havenontwikkeling & natuurverbetering

Project	Omschrijving/doel	Status
Green Shipping	Programma is er op gericht om in 10 jaar te komen tot een 'schone' en CO2 neutrale scheepvaart op de Waddenzee. Het programma richt zich op specifiek aan Waddenzeehavens gebonden schepen.	Beschikt en in uitvoering

2.2.3 Majeure opgave 3. Versterken en Vermarkten Werelderfgoed

De focus van deze majeure opgave ligt op het beter benutten van het predicaat UNESCO Werelderfgoed om zo het Waddengebied beter op de toeristische kaart te zetten. De rode draad is het Werelderfgoed Waddenzee op een verantwoorde, duurzame wijze economisch te benutten.

Binnen deze opgave zijn 4 projecten beschikt en in uitvoering genomen. Verder zijn er nog 4 projecten in de voorbereidende fase. De projecten in uitvoering dragen verder niet bij aan de programmeerlijnen van andere majeure opgaven. PS: vanuit de opgave Versterken en Vermarkten is tevens meegewerkt aan het project Gastvrij Schiermonnikoog (realisatie bezoekerscentrum).

Tabel 2.4 Projecten in uitvoering majeure opgave Versterken en Vermarkten Werelderfgoed

Project	Omschrijving/doel	Status
Afsluitdijk Wadden Center (AWC)	Dit project betreft de realisatie van het Beleefcentrum Waddenzee op Kornwerderzand.	Beschikt en afgerond
Werelderfgoedcentrum Waddenzee Lauwersoog (WEC)	Versterken van duurzaam toerisme door het openen van beleefcentra langs de kust.	Beschikt en in uitvoering
Vermarkten Werelderfgoed Waddenzee	Zesjarig marketingprogramma voor het Waddengebied om het gebied via één Waddenmerk op een aansprekende wijze zowel nationaal als internationaal onder de aandacht brengen.	Beschikt en in uitvoering
Vermarkten: Programma Donkerte van het Waddengebied	Dit programma heeft als doel bewoners, recreanten en toeristen in het waddengebied de kernkwaliteit duisternis van Werelderfgoed Waddenzee te laten ervaren.	Beschikt en in uitvoering

PS: project 'Gastvrij Schiermonnikoog' betreft de realisatie van een bezoekerscentrum en betreft een co-productie met de opgave Eilanden op Eigen Kracht. De projectomschrijving is in de overzichtstabel bij die opgave vermeld

2.2.4 Majeure opgave 4. Vitale Kust en Afsluitdijk

De opgave Vitale kust en Afsluitdijk richt zich op het stimuleren van een integrale kustontwikkeling door bijvoorbeeld het aanleggen van nieuwe overgangen tussen land en water. Deze majeure opgave kent 7 projecten die in uitvoering zijn en 1 project dat is beschikt en naar uitvoering gaan. Daarnaast zijn er 2 projecten in voorbereiding.

Voor een aantal projecten (Súd Ie, Holwerd aan Zee, Zoete toekomst Texel) geldt dat het om integrale projecten gaat die tijdens het doorlopen van een gebiedsproces vaak door samenwerking tussen meerdere partijen vorm en inhoud krijgen. Deze projecten hebben daardoor een duidelijke relatie met andere majeure opgaven en programmeerlijnen en zijn 'opgave overstijgend'. Zo draagt Holwerd aan Zee bij aan de Waddenzee en het Versterken en Vermarkten van het Werelderfgoed. Het project Zoete Toekomst Texel draagt bij aan Eilanden op eigen Kracht.

Tabel 2.5 Projecten in uitvoering majeure opgave Vitale Kust en Afsluitdijk

Project	Omschrijving/doel	Status
Vismigratierivier	Dit project beoogt de vismigratie te bevorderen door een geleidelijke overgang te creëren tussen de Waddenzee en het IJsselmeer	Beschikt en in uitvoering
Spuistroomcentrale Kornwerderzand	Dit project gaat over de energieopwekking uit IJsselmeerwater dat gespuid wordt op de Waddenzee	Beschikt en in uitvoering
Súd Ie fase 3	Dit is een integraal gebiedsprogramma, waaronder versterking toerisme en vismigratie	Beschikt en in uitvoering
Vissen voor verbinding	Dit project gaat over vismigratie in combinatie met sportvisserij/toerisme	Beschikt en in uitvoering
Vitale Kustzone Lauwersmeergebied	Het project omvat de aanleg van buitendijkse kwelders en een binnendijks zoet-zoutwaterovergangsgebied. Het Lauwersmeergebied transformeert hierdoor tot een klimaatbestendig overgangsgebied tussen het Wad en het achterland.	Beschikt en in uitvoering
Holwerd aan Zee	Voor Holwerd aan Zee wordt een doorgang in de zeedijk gemaakt naar een uit te graven getijdemeer van 35 hectare groot.	Beschikt en in uitvoering

	De doorbraak van de dijk betekent dat de Waddenzee in contact komt met de Friese boezem. De geul en het getijdenmeer zijn zout, gevolgd door een brakke overgangszone. Hierdoor wordt vismigratie mogelijk. Holwerd aan Zee biedt ook kansen voor wadvogels. Er worden twee broedeilanden van minimaal 3 hectare aangelegd	
Ruim baan voor Vissen	Dit koepelprogramma bestaat uit drie onderdelen: het treffen van fysieke maatregelen binnen het gebied van het waterschap (1), communicatie (2) en monitoring (3).	Beschikt en in uitvoering
Zoete Toekomst Texel	Het project is gericht op het realiseren van zelfvoorzienendheid met betrekking tot zoetwater en een duurzame economische groei in de agrarische sector in de Waddenregio.	Beschikt en naar uitvoering

2.2.5 Majeure opgave 5. Eems-Dollard in Balans

Het belangrijkste doel van deze majeure opgave is het herstel van natuurwaarden van Eems-Dollard gecombineerd met de benutting van economische kansen. De ecologische opgave voor dit gebied betreft in het bijzonder de noodzaak tot een ingrijpende verbetering van de waterhuishouding. Door een te veel aan slib is sprake van ernstige vertroebeling van het water. Op economisch terrein biedt de opgave met name kansen voor het vergroenen van de omvangrijke industriecluster.

Binnen deze majeure opgave zijn vier projecten in uitvoering die bijdragen aan de programmeerlijn vergroening van de chemie door de uitvoering van pilots over warmte en energiedragers. Eén project draagt bij aan de programmeerlijn onttrekken van slib en het toepassen van slib op een andere locatie en twee projecten dragen bij aan het creëren van estuariën overgangszones tussen land en water. In totaal zijn er 7 projecten beschikt, waarvan 1 is afgerond en 6 in uitvoering zijn. Deze projecten dragen niet verder bij aan programmeerlijnen buiten deze majeure opgave. Daarnaast zijn er nog 7 projecten in de voorbereidingsfase.

Tabel 2.6 Projecten in uitvoering majeure opgave Eems-Dollard in Balans

Project	Omschrijving/doel	Status
Vitale Kust Eemdelta	Adaptief programma dat gericht is op integraal werken met als belangrijk doel het ecologisch functioneren Eems-Dollard te versterken. Omvat tevens opschaling Groote Polder van 17 naar 40 ha.	Beschikt en in uitvoering
Marconi	Integraal project met versterking zeedijk, natuurontwikkeling en leefbaarheid, strand Delfzijl.	Beschikt en afgerond
Pilot toepassen slib op landbouwgrond	Naast de eerste pilots voor het nuttig toepassen van slib, wordt er gewerkt aan grootschaliger toepassing / ophoging van landbouwgronden. Deze pilot is van belang om aan te tonen dat het ophogen van landbouwgronden meerwaarde oplevert voor de waarde van de gronden. Laag gelegen graslanden kunnen opgewaardeerd worden tot hoogwaardige akkerbouwgebieden.	Beschikt en in uitvoering
Restwarmte-leiding bio-economie	Aanleg van gecombineerde (groene) product- en restwarmteleiding op industrieterrein Oosterhorn. Via de leiding wordt industriële restwarmte vanuit de chloorfabrieken van AkzoNobel gebruikt om de leiding en opslagtanks met plantaardige oliën en vetten van Contitank 3 km verderop te verwarmen. Doelstellingen: het besparen van gas en CO2.	Beschikt en in uitvoering
Groene waterstof chemiecluster Delfzijl	Groningen Seaports investeert in innovatieve Groene Waterstof Infrastructuur (GWI). De GWI is een leidingtracé van circa 4 km waar "groene" waterstof wordt uitgewisseld tussen producenten en gebruikers. Doelstelling: De innovatieve kunststofleiding testen voor een kosteneffectieve en veilige utilitaire infrastructuur voor uitwisseling van waterstof binnen het chemiecluster. Het project draagt daarmee bij aan de ambities om de CO2 emissies in het gebied met 95% te reduceren. Tevens is sprake van reductie	Beschikt en in uitvoering

	van andere emissies zoals NOx als waterstof.	
Ontwikkeling 20 MW waterstofelektrolyser	<p>Demonstratiefabriek voor de productie van waterstof uit windenergie. Dit project betreft de ontwikkeling, realisatie en demonstratie van een 20 MegaWatt (MW) elektrolyse om waterstof te maken met hernieuwbare elektriciteit op een grotere en flexibeler schaal dan tot dusverre wordt gedaan.</p> <p>Resultaat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een 20 MW elektrolyse fabriek (demonstratie) • Een infrastructuur voor levering van waterstof (en zuurstof) vanuit deze fabriek aan klanten in industrie en mobiliteit. <p>De verwachte CO2 besparing per jaar door vervanging van huidige conventionele waterstofproductie uit aardgas in het gebied bedraagt 30 – 45 kt CO2 per jaar.</p>	Beschikt en in uitvoering
Groene chemie uit CO2 en zonlicht	<p>Industriële pilot voor grondstoffen voor de chemische industrie uit cyanobacteriën (algen). Het project draait om het realiseren van een experimentele opstelling voor het produceren van (groene) chemicaliën met CO2 als grondstof. Na bewijs van 'industrial production capabilities' in deze opstelling kan de technologie op een modulaire 'Lego-blok'-wijze verder worden opgeschaald naar commerciële productie. Vanaf 2023 kan met Photanol technologie 4% van de CO2-reductiedoelstelling van het Industriecluster Eemsdelta worden gerealiseerd.</p>	Beschikt en in uitvoering

2.2.6 Majeure opgave 6. Eilanden op eigen kracht

Het belangrijkste doel van deze majeure opgave is het in samenhang verbeteren van toerisme, duurzaamheid en natuur en het vergroten van de zelfvoorzienendheid van de eilanden op het gebied van energie en water.

Vier van de vijf projecten in uitvoering dragen bij aan het vergroten van de zelfvoorzienendheid van de eilanden door (pilot)projecten over het opwekken van energie en warmte op de eilanden. Het project Gastvrij Schiermonnikoog richt zich

op het duurzaam aanbieden van Werelderfgoedklasse en draagt daarom ook bij aan de majeure opgave Versterken en Vermarkten van het Werelderfgoed. Naast de projecten in uitvoering zijn er nog 7 projecten in voorbereiding.

Tabel 2.7 Projecten in uitvoering majeure opgave Eilanden op eigen kracht

Project	Omschrijving/doel	Status
Gastvrij Schiermonnikoog (bezoekerscentrum Schiermonnikoog)	Nieuw bezoekerscentrum met nieuwe content, in 2020 gereed.	Beschikt en in uitvoering
Slow Mill	Innovatieve installatie voor opwekking energie uit golfbeweging Noordzee.	Beschikt en in uitvoering
Green Goods Texel	Innovatieve biogasinstallatie op Texel.	Beschikt en in uitvoering
Biovergister Ameland	Door middel van vergisting onder hoge druk kan met een groter rendement groen gas worden geproduceerd. Deze innovatieve techniek wordt toegepast op Ameland om uit afvalwater, zuiveringsslib en keukenafval groen gas te produceren.	Beschikt en in uitvoering
Getijde energie Tidal Kite (SeaQurrent)	SeaQurrent wil na de test met een schaalmodel in de Waddenzee, een installatie op commerciële schaalgrootte demonstreren. Het gaat om een onderwater-vlieger die getijdenstroming om kan zetten in elektrische energie.	Beschikt en in uitvoering

Tussentijdse conclusie(s)

- Het IKW heeft inhoudelijke focus aangebracht door het formuleren van de opgaven die, voor de provincies Fryslân, Groningen en Noord-Holland, van belang zijn voor het Waddengebied -> de majeure opgaven
- Door het IKW zijn de provincies Fryslân Groningen en Noord-Holland erin geslaagd om, naast de ambities voor de ecologie van het Waddengebied, ook werk te maken van hun economische ambities voor het gebied.
- Er is per majeure opgave een duidelijk en actueel overzicht van IKW-projecten in voorbereiding, in uitvoering of die zijn afgerond.
- De verdeling van de projecten over de majeure opgaven lijkt gelijkmatig te gaan, hoewel de majeure opgave Havenontwikkeling & Natuurontwikkeling achterblijft in projecten ten opzichte van de andere majeure opgaven. Dit geldt zowel voor de het totaal aan projecten binnen de opgave als het aantal projecten in uitvoering.

- Het doel, de inhoud en de reikwijdte van projecten zijn helder beschreven. Alleen, niet voor alle projecten is duidelijk omschreven hoe ze, op projectniveau (en daarbinnen op maatregelen), bijdragen aan de hoofddoelen en in het bijzonder aan de belangrijkste randvoorwaarden die bij de hoofddoelen van kracht zijn.
- In het licht van het voorgaande punt; het is lastig om aan de hand van de projectdoelen te doorgronden in welke mate de doelstellingen van de majeure opgaven of de hoofddoelstellingen ook vervuld zullen gaan worden. De hoofddoelstellingen en doelen van de majeure opgaven lijken nu eerder motieven om een project tot uitvoering te brengen en zijn niet zodanig SMART uitgewerkt om ook inzicht te krijgen of, in welke mate, wordt bijdragen aan de belangrijkste randvoorwaarden bij de hoofddoelen van het IKW.

2.3 Financiën

Vanuit het Waddenfonds is destijds voor de periode 2016-2026 180 miljoen euro gereserveerd voor de zes majeure opgaven van het IKW.

Daarnaast is nog eens, vooruitlopend op de inwerkingtreding van het IKW, extra geld bestemd voor het IKW. Dat betrof het project 'Viswad' (10 miljoen euro) gericht op het opkopen van de vergunningen voor garnalenvissers. En, dat betrof tweemaal de bestemming van respectievelijk 10 en 30 miljoen euro vanuit de algemene reserves van het Waddenfonds voor het IKW.

Tabel 2.8 overzicht financiële middelen bestemd voor IKW, in miljoenen euro's

Financieringsbron (bij aanvang IKW)	Omvang middelen
Waddenfonds: beschikbaar voor IKW (2/3 van 270 miljoen euro)	180,0
Waddenfonds: additioneel voor project Viswad	10,0
Waddenfonds: toevoeging vanuit algemene reserve aan IKW (2016)	10,0
Waddenfonds: toevoeging vanuit algemene reserve aan IKW (2018)	30,0
Totaal	230,0

Bron: Waddenfonds

Verdeling middelen per majeure opgave: plafonds

De 180 miljoen euro die destijds beschikbaar was voor nader te bepalen IKW-projecten is vervolgens verdeeld over de zes majeure opgaven; met per majeure opgave een subsidieplafond.

In totaal is via plafondbedragen 163 miljoen euro in het vooruitzicht gesteld van medefinanciering vanuit het Waddenfonds en toegewezen aan de majeure

opgaven. De overige 17 miljoen euro was nog niet toegewezen, maar dit is destijds als een reserve aangehouden die na 2020 kan worden toegewezen aan de majeure opgaven.

Tabel 2.9 plafondbedragen per majeure opgave IKW, in miljoenen euro's

Majeure opgave	Plafond MJP IKW 2019
Eems-Dollard in Balans (E-DiB)	38,0
Eilanden op Eigen Kracht (EoEK)	15,0
Havenontwikkeling en Natuurverbetering (Ho&Nv)	30,0
Versterken en Vermarkten Werelderfgoed (V&VWe)	20,0
Vitale Kust en Afsluitdijk (VK&A)	41,0
Waddenzee (WZ)	19,0
<i>Subtotaal: plafondbedragen</i>	<i>163,0</i>
<i>Nader te verdelen na 2020</i>	<i>17,0</i>
Totaal (middelen Waddenfonds)	180,0

Bron: Meerjarenprogramma (MJP) IKW 2019

Van het ingestelde plafondbedrag van 163 miljoen euro is momenteel (stand van zaken juli 2020) vanuit het Waddenfonds 94,8 miljoen euro beschikbaar en toegewezen aan IKW-projecten. Ten opzichte van het ingestelde plafondbedrag van 163 miljoen euro resteert daarmee nog 68,2 miljoen euro vanuit het Waddenfonds voor IKW-projecten binnen de majeure opgaven.

Tabel 2.10 plafondbedragen, beschikte bedragen en resterende bedragen per majeure opgave, in miljoenen euro's (juli 2020)

Majeure opgave	Plafond MJP IKW 2019	Beschikt en in uitvoering	Resterend plafondbedrag
E-DiB	38,0	10,0 (26%)	28,0 (74%)
EoEK	15,0	9,1 (61%)	5,9 (39%)
Ho&Nv	30,0	8,0 (27%)	22,0 (73%)
V&VWe	20,0	14,6 (73%)	5,4 (27%)
VK&A	41,0	38,3 (93%)	2,7 (7%)
WZ	19,0	14,8 (78%)	4,2 (22%)
Totaal (middelen Waddenfonds)	163,0	94,8	68,2

Bron: voortgangsrapportage IKW 2019 en administratie IKW. Bedragen zijn afgerond; hierdoor kunnen afrondingsverschillen optreden. In dit overzicht zijn niet de aanstaande beschikkingen voor Zoet op Zout Lauwersmeer ((Vitale Kust en Afsluitdijk; 1,6 miljoen euro) en Op Paad lâns it Waad (Versterken en Vermarkten Werelderfgoed; 1,3 miljoen euro) meegenomen. Die liggen nog ter besluitvorming bij het Waddenfonds.

Uit het financiële overzicht blijkt dat er verschillen zijn tussen majeure opgaven en de mate waarin daarvoor tot op heden financiële middelen beschikbaar zijn. De opgaven ontwikkelen zich verschillende snelheden. Hier liggen meerdere oorzaken aan ten grondslag, zoals: de aard en complexiteit van het vraagstuk, momentum, afhankelijkheid van initiatiefnemers en derden (bijvoorbeeld in verband met medefinanciering door provincies en andere bronnen), doorloop/procedure en beoordeling van voorstellen binnen Waddenfonds en capaciteit/ambitie van opgaveteam.

Bestede middelen projecten 2016 (pre-IKW) en Viswad

Naast de middelen die binnen de zes majeure opgaven tot op heden zijn beschikbaar (94,8 miljoen euro) zijn onder de noemer van IKW voor en bij de aanvang van het IKW (eind 2016) 47,7 en 10 miljoen euro beschikbaar voor respectievelijk vijf (pre-IKW) projecten³ medio 2016 en Viswad.

Resterend Waddenfonds budget voor IKW: 77,5 miljoen euro

Overall resteert er medio 2020 in totaal nog 77,5 miljoen euro vanuit het Waddenfonds voor het IKW voor de periode 2020-2026.

Tabel 2.11 overzicht resterend Waddenfonds voor IKW, in miljoenen euro's

	Omvang middelen
Beschikt IKW-projecten majeure opgaven 2016-2020	94,8
Beschikt project Viswad	10,0
Beschikt vijf projecten (pre-IKW)	47,7
Totaal beschikbaar 2016-2020	152,5
Totaal beschikbaar Waddenfonds budget voor IKW	230,0
Resterend (middelen Waddenfonds) voor IKW 2020-2026	77,5

Gemiddelde financiële omvang van projecten 4,1 miljoen euro

In de evaluatie van het Waddenfonds (2016) werd destijds geadviseerd om zowel grotere als kleinere projecten uit te voeren die bijdragen aan de doelen van het Waddenfonds. Voor de grotere projecten werd geadviseerd een investeringskader te ontwikkelen en die projecten meer te richten op een integrale gebiedsbenadering. Met het IKW is hier, vanuit de drie provincies, invulling aan gegeven.

Uit de jaarverslagen van het Waddenfonds 2013-2016 blijkt dat vastgestelde projecten een gemiddelde bijdrage van tussen de 0,7 en 2 miljoen euro uit het Waddenfonds kregen. Dit is aanzienlijk lager dan de gemiddelde bijdrage uit het

³ Dat gaat over de volgende vijf projecten: Beleefcentrum Afsluitdijk, Marconi, Spuicentrale Kornwerderzand, Vismigratierivier Afsluitdijk en Vitale Kust Eems-Dollard

Waddenfonds van projecten onder het IKW. In de periode 2016-2020 was de gemiddelde financiering vanuit het Waddenfonds aan IKW-projecten 4,1 miljoen euro. Hiermee wordt duidelijk dat, financieel gezien, er met de introductie van het IKW (financieel) omvangrijkere projecten zijn gestart (met als streven het overall doelbereik te vergroten).

Tussentijdse conclusie(s)

- Er is duidelijk inzicht in de huidige stand van zaken van de financiën vanuit het Waddenfonds aangaande het IKW. Per juli 2020 is inzichtelijk hoeveel middelen inmiddels zijn beschikbaar (vanuit het Waddenfonds voor het IKW) en hoeveel middelen nog resterend voor de toekomstige programmaperiode van 2020-2026.
- Tot juli 2020 is van de 230 miljoen euro beschikbare middelen vanuit het Waddenfonds inmiddels 152,5 miljoen euro beschikbaar en toegekend aan IKW-projecten. Er resteert derhalve nog 77,5 miljoen euro.
- De majeure opgaven ontwikkelen zich op verschillende snelheden. Hier liggen meerdere oorzaken aan ten grondslag, zoals: de aard en complexiteit van het vraagstuk, momentum, afhankelijkheid van initiatiefnemers en derden (bijv. in verband met medefinanciering door provincies en andere bronnen), doorloop/procedure en beoordeling van voorstellen binnen Waddenfonds en capaciteit/ambitie van opgaveteam.
- Ten opzichte van de projecten die onder het Waddenfonds in 2013-2016 zijn beschikbaar, is de gemiddelde bijdrage vanuit het Waddenfonds aan projecten toegenomen. Vóór het IKW betrof de gemiddelde bijdrage per project vanuit het Waddenfonds 0,7 tot 2 miljoen euro. IKW-projecten zijn (financieel) omvangrijker en kennen een gemiddelde bijdrage vanuit het Waddenfonds van 4,1 miljoen per project. Het IKW heeft eraan bijgedragen om, in vergelijking met de periode voor 2016, omvangrijkere projecten (binnen de 'majeure opgaven') te ontwikkelen, in gang te zetten en tot uitvoering te brengen.

Een multiplier van drie voor elke Waddenfondseuro

Binnen het IKW is de afspraak gemaakt dat middelen vanuit het Waddenfonds minimaal worden verdubbeld middels cofinanciering. Dit houdt in dat iedere euro die het Waddenfonds via het IKW financiert, tenminste wordt aangevuld met nog een euro van andere partijen. Andere partijen kunnen zowel gemeenten, provincies, waterschappen, Rijk, Europa als private partners zijn.

Het IKW houdt zelf de administratie van de projectbegrotingen⁴ en toegezegde cofinancieringen bij. Uit die administratie (stand van zaken in juli 2020) blijkt dat de

⁴ De projectbegroting is de verwachte financiële omvang van het project

totale omvang van de projectbegrotingen van de majeure opgaven 406,8 miljoen euro bedraagt. Daarvan komt 94,8 miljoen euro vanuit het Waddenfonds⁵.

Tabel 2.12 Financiering per majeure opgave ten opzichte van de totaal projectbegrotingen, in miljoenen euro's

Majeure opgave	Middelen Waddenfonds	Middelen overheden	Middelen privaat	Middelen overig*	Totale projectbegroting
E-DiB	10,0	9,9	18,6	3,6	42,1
EoEK	9,1	1,3	6,8	3,8	21,0
Ho&Nv	8,0	2,6	15,5	-	26,1
V&VWe	14,6	10,0	4,8	0,4	29,9
VK&A	38,3	171,7	16,3	25,4	251,7
WZ	14,8	9,0	2,2	10,0	36,0
Totaal	94,8	204,5	64,2	43,2	406,8

Bron: administratie IKW, 2020. * nog te financieren/onbekend/geen harde toezegging

Dit betekent voor elke euro die het Waddenfonds bijdraagt aan een IKW-project dat er daarnaast tenminste drie euro van externe partijen (provincies, waterschappen, private partijen, etc.).

PS: een kanttekening bij de multiplier van 'drie' is dat deze multiplier zeer sterk beïnvloed wordt door (naast de middelen van het Waddenfonds) de omvangrijke bijdragen van overheden en derden in twee gebiedsontwikkelingsprojecten, namelijk: Vitale Kustzone Lauwersmeergebied en Holwerd aan Zee. Deze projecten ontvangen respectievelijk 119 en 55 miljoen euro van externe financiers en leveren dus een (in verhouding tot de overige majeure opgaven) een belangrijke bijdrage aan de multiplier⁶.

Tussentijdse conclusie(s)

- Het opstellen van het IKW betekende dat de drie Waddenprovincies gezamenlijk invulling gingen geven aan hun ambities voor het Waddengebied. En, het betekende dat (naast de middelen vanuit het Waddenfonds) de provincies en andere partijen (gemeenten, Rijk, Europa en private partijen) financieel, middels cofinanciering, zijn gaan bijdragen aan IKW-projecten in het Waddengebied.
- Het streven naar de minimale cofinanciering van twee is in deze periode behaald; de multiplier (voor de Waddenfondsmiddelen) bedraagt momenteel drie. Zicht op medefinanciering vanuit het Waddenfonds (via het IKW) heeft tot nu toe geholpen om andere financiële middelen voor IKW-projecten beschikbaar te krijgen.

⁵ Bron: administratie IKW, stand van zaken juli 2020

⁶ Zonder de twee genoemde projecten zou er sprake zijn van een multiplier van twee

- Door het IKW zijn projecten opgestart die wellicht anders niet of veel later tot stand gekomen zouden zijn. Financiering vanuit regionale overheden helpt ook voor regionale inbedding.

Financiële bijdrage projecten aan hoofddoelen economie en ecologie: lastig om te bepalen hoe de gelden verdeeld zijn over ecologie en economie

Een ander streven voor de financiering is een gelijke verdeling van middelen tussen projecten met de focus op ecologie en projecten met de focus op economie.

In 2016 is vastgelegd dat voor het toekennen van middelen de maatschappelijke en politieke acceptatie een toetsingscriterium is, evenals de verdeling 50/50 voor ecologie en economie voor de totaliteit van het benutte Waddenfondsgeld.

Op basis van de spreiding van de hoofddoelen van ecologie en economie over de majeure opgaven blijkt dat circa 70 miljoen euro van de Waddenfondsmiddelen wordt besteed aan ecologie en circa 75 miljoen euro aan economie (dus 50/50).

Echter, een toedeling van middelen op basis van hoofddoelen en majeure opgaven is een (te) grove benadering. Feitelijk zou op basis van projectbegroting gekeken moeten worden welk onderscheid daar geldt gelet op de hoofddoelen en in het bijzonder dan op basis van de belangrijkste randvoorwaarden daarbinnen, namelijk 'het herstel van het bodemleven' (ecologie) en dat 'economisch medegebruik niet leidt tot achteruitgang van de milieu- en waterkwaliteit en geen nieuwe beperkingen mag opleveren voor de ecologische functievervulling'. Alleen, dit onderscheid binnen projectbegrotingen is moeilijk te maken omdat er vaak sprake is van integrale projecten waarbij voor de onderliggende maatregelen niet een-op-een te herleiden is of, en zo ja in welke mate, invulling wordt gegeven aan het onderscheid tussen ecologie en economie (en in het bijzonder dus voor de gestelde, belangrijkste randvoorwaarden daarbij).

Tussentijdse conclusie(s)

- Alles bij elkaar genomen is het op dit moment lastig om te bepalen in hoeverre de 50/50 doestelling van ecologie en economie nu is gerealiseerd. Op basis van de grove verdeling van projecten per majeure opgave lijkt de verdeling 50/50 voor de doelen voor ecologie en economie te worden behaald. Maar, feitelijk is een nadere beschouwing per projectbegroting wenselijk om de daadwerkelijke verdeling over de hoofddoelen van het IKW (ecologie en economie; en dan in het bijzonder voor de onderliggende randvoorwaarden) scherp in beeld te krijgen. Dit is evenwel moeilijk te doen, gelet op het veelal integrale karakter van IKW-projecten.

3. Procesmatige evaluatie

In dit hoofdstuk gaan we nader in op de procesmatige evaluatievragen: hoe is het IKW georganiseerd en op welke manier vindt sturing en monitoring plaats? Verder schetsen we in dit hoofdstuk de visie van betrokkenen op de toekomst van het IKW en wat we van de uitvoering van het IKW tot op heden kunnen leren.

3.1 Organisatie en werkwijze IKW

In 2017 is het uitvoeringsprogramma van het IKW vastgesteld: het 'Investeringsprogramma Waddengebied' (IPW). Het IPW geeft aan *hoe* de middelen effectief kunnen worden aangewend. Daarbij zijn in het IPW als belangrijke doelstellingen gesteld dat er sprake is:

- Een goede organisatie van de uitvoering: binnen de waddenprovincies, tussen de waddenprovincies en tussen waddenprovincies en het Waddenfonds.
- Een heldere werkwijze en heldere werkafspraken:
 - Binnen de waddenprovincies, tussen de waddenprovincies, en tussen waddenprovincies en het Waddenfonds.
 - Tussen IKW/IPW en initiatiefnemers voor majeure projecten en bredere omgeving.
- Een goede kennisagenda, die anticipeert op kennisvragen / leemtes in kennis binnen de majeure opgaven, en heldere communicatie.

Start met regieteam; overgang naar programmateam

Na de besluitvorming rondom het IKW (eind 2016) is in 2017 de start gemaakt met de organisatie van het IKW. Hiervoor is gedurende 2017 een regieteam ingesteld en zijn, per majeure opgave, verschillende opgaveteams opgetuigd.

Het (overkoepelend) regieteam bestond uit medewerkers van de Waddenprovincies met een onafhankelijk (technisch) voorzitter en een vertegenwoordiger van het Waddenfonds als adviserend lid. Het regieteam was destijds het eerste aanspreekpunt voor initiatiefnemers (van projecten) en coördineerde overkoepelend de programmering van de projecten van de verschillende opgaveteams. Het regieteam rapporteerde vervolgens aan de Stuurgroep Waddenprovincies (SWP).

Vanaf de start van het IKW is per majeure opgave een opgaveteam actief met hoofdzakelijk vertegenwoordigers van de drie Waddenprovincies. Het is de taak van een opgaveteam om de programmering per opgave te bewaken,

projecteninitiatieven te begeleiden tot volledige uitwerking en de voortgang van projecten te bewaken als zij in de uitvoeringsfase zijn. Adviseurs van het Waddenfonds participeren in de verschillende opgaveteams om initiatiefnemers van projecten, vooraf, zo goed als mogelijk te informeren over en adviseren bij de subsidieaanvraag bij het Waddenfonds.

Van aanjagen naar beheer en ontwikkeling van projecten

Destijds was de belangrijkste opgave van het regieteam en de opgaveteams om, zo spoedig mogelijk, de eerste projecten binnen het IKW richting financiering (vanuit het Waddenfonds en andere, financiële bronnen) te geleiden en vervolgens om deze projecten ook daadwerkelijk op te starten⁷. Het regieteam had hierbij een belangrijke aanjagende rol.

In de zomer van 2019 is binnen de organisatie van het IKW een omslag gemaakt van het regieteam naar het huidige programmateam. De reden en de achtergrond hierbij was dat er voor het IKW een andere fase aanbrak; meer gericht op het beheer, management en ontwikkeling van de IKW-projecten. Hiermee kwam het accent binnen het IKW meer te liggen op de programmering, uitvoering, het bijhouden en verantwoorden van beschikkingen, etc. Vanaf eind 2019 is het IKW daarmee meer als programma(organisatie) vormgegeven. Het programmateam heeft, net als het voormalige regieteam, een coördinerende en sturende verantwoordelijkheid richting de verschillende opgaveteams. Tevens is het programmateam verantwoordelijk voor, na afstemming in het Directeurenoverleg Waddenprovincies, het aandragen van concrete investeringsvoorstellen vanuit het IKW richting de Stuurgroep Waddenprovincies.

Bestuurlijke besluitvorming en rolverdeling

Initiatiefnemers van concrete investeringsvoorstellen vanuit het IKW worden, na een positief advies van de Stuurgroep Waddenprovincies, vervolgens door de Stuurgroep Waddenprovincies uitgenodigd om een subsidieaanvraag in te dienen bij het Waddenfonds. Daarna wordt door het Dagelijks Bestuur (DB) van het Waddenfonds een besluit genomen over de aanvraag voor wat betreft een bijdrage vanuit het Waddenfonds⁸.

⁷ Een deel van de IKW-projecten was al voor de totstandkoming van het IKW in 2016 beschikt en van start gegaan

⁸ PS: Het Waddenfonds is betreft feitelijk de Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds (GRW); een openbaar lichaam met rechtspersoonlijkheid. In de GRW is aangegeven dat het Waddenfonds duidelijk herkenbaar dient te zijn als een aparte organisatie met een eigen bestuur (AB en DB) dat onafhankelijk van de provinciale organisatie kan besluiten over de Waddenfondsmiddelen. In het AB zitten leden van PS en GS en in het DB zitten alleen leden van GS.

De twee Gedeputeerden van de provincies Noord-Holland en Groningen hebben zowel zitting in de Stuurgroep Waddenprovincies als in het DB Waddenfonds; voor de provincie Fryslân gaat het om twee verschillende Gedeputeerden.

In het rapport “Het Waddenfonds gemonitord” (januari 2018) concluderen de Noordelijke Rekenkamer en de Randstedelijke Rekenkamer onder meer dat door de gekozen bestuurlijke constructie en invulling IKW/Waddenfonds “de onafhankelijke besluitvorming besteding Waddenfondsmiddelen onder druk” staat. De rekenkamers stellen vast dat namelijk “met de invoering van het Investeringskader Waddengebied 2016-2026 [...] tweederde (€ 180 mln.) van de nog resterende Waddenfondsmiddelen (€ 270 mln.) gereserveerd [is] voor majeure projecten die een bijdrage moeten leveren aan zowel de opgaven van dat Investeringskader als aan de Waddenfondsdoelen. De Waddenprovincies sturen de ontwikkeling van majeure projecten zelf aan, waarbij de uitvoeringsorganisatie van het Waddenfonds een adviserende rol heeft. Vervolgens toetst het Waddenfonds subsidieaanvragen voor majeure projecten waar eerder door de Waddenprovincies over is besloten. Hiermee is niet alleen het risico van belangenverstrengeling toegenomen, maar ook is er nu het risico dat de doelen van het Investeringskader leidend zullen zijn in plaats van de Waddenfondsdoelen.” Met de voorgaande conclusies wijzen de rekenkamers op de relatief dunne scheidslijnen in de governance van het Waddenfonds in relatie tot het IKW. Dit is voor de komende jaren tot aan 2026 dan ook een belangrijk bestuurlijk aandachtspunt om, vanuit het perspectief van het IKW, scherp te zijn op transparantie en rolvastheid bij besluitvorming rondom de financiering van IKW-projecten vanuit het Waddenfonds.

Stand van zaken organisatie en werkwijze IKW medio 2020

Op basis van de, voor deze tussentijdse evaluatie uitgevoerde, interviews en de leersessies komen voor de organisatie en werkwijze van het IKW de volgende observaties naar voren:

- *Aansturing binnen het IKW met programmteam moet verder vorm krijgen:* recent (eind 2019) is de omslag gemaakt van regieteam naar programmteam. De ervaring tot op heden leert dat dit de komende tijd verder vorm moet krijgen. Sommigen ervaren het als een verbetering; het gaat nu sneller en de lijntjes zijn korter, maar het delen van informatie kan beter. Sommigen ervaren dat er nog geen sprake is van directe aansturing.
- *Veel personele wisselingen binnen de opgaveteams:* er zijn in de afgelopen jaren veel personele wisselingen geweest; dat wordt binnen de IKW-organisatie als nadelig ervaren voor de voortgang, kennisontwikkeling en samenwerking binnen het IKW. Er zijn ook verschillen in hoeveel tijd een opgaveteamlid beschikbaar heeft voor de opgave (sommige halve dag per week, anderen weer meer). Dat wrekt zich soms bij het kunnen waarmaken van ambities en

kennisontwikkeling/behoud. Tot slot, de bezetting in de opgaveteams bestaat hoofdzakelijk uit vertegenwoordigers van de afzonderlijke provincies (met het Waddenfonds als adviseur). Dit zou verbreed mogen worden met externe partijen.

- *De bredere inbedding vanuit IKW naar 'lijn' afzonderlijke provincies heeft aandacht.* De relaties van het IKW en de opgaveteams met de afzonderlijke provincies zijn nog relatief bescheiden. Een stevige inbedding vanuit het IKW met de afzonderlijke provincies is inhoudelijk gewenst, maar is ook voor commitment van de staande organisaties van belang zodat er meer tijd voor provincie-medewerkers is om een volwaardig(er) rol te kunnen spelen in opgaveteams. Er wordt met passie en bevologenheid gewerkt, maar men kan niet altijd de gewenste kwaliteit leveren. Daarvoor is een steviger relatie met en meer commitment vanuit de afzonderlijke provincies voor nodig.

Tussentijdse conclusie(s)

- Het IKW heeft geleid tot bestuurlijke en ambtelijke samenwerking (en daaruit voortvloeiende organisatie en werkwijze) van de provincies Fryslân, Groningen en Noord-Holland rondom het Waddengebied en de Waddenzee.
- De drie provincies van het IKW hebben een duidelijke visie op hun rol en verantwoordelijkheden voor de uitvoering van het IKW.
- Sinds de start heeft het IKW zich ontwikkeld van opstarten en aanjagen van projecten naar een organisatie en werkwijze die steeds meer gericht is op beheer, management en (door)ontwikkeling van IKW-projecten.
- De organisatie en werkwijze van het IKW 'staat'. De uitvoering door en de samenwerking tussen de Waddenprovincies en het Waddenfonds is gebaseerd op duidelijke onderlinge afspraken en bijbehorend ambtelijk en bestuurlijk besluitvormingsproces. Verder zijn er richting de toekomst voor de organisatie en werkwijze van het IKW de volgende aandachtspunten:
 - De aansturing van het IKW is met de recente introductie van het programmateam (eind 2019) gewijzigd; dit moet de komende tijd nog verder vorm krijgen.
 - Binnen de opgaveteams zijn de afgelopen veel personele wisselingen geweest (en er was soms ook sprake van wisselende capaciteit in tijd per medewerker). Dit bemoeilijkt de voortgang, kennisontwikkeling en samenwerking binnen het IKW.
 - De bredere inbedding vanuit IKW naar de 'lijn' van de afzonderlijke provincies heeft nadere aandacht; zowel inhoudelijk in relatie tot aanpalende beleidsterreinen als ook organisatorisch gelet op het op peil houden van de beschikbaarheid van menskracht/capaciteit vanuit de afzonderlijke provincies voor de bemensing van de verschillende opgaveteams.

- In de governance van het IKW en het Waddenfonds wijzen de Noordelijke Rekenkamer en de Randstedelijke Rekenkamer op de relatief dunne bestuurlijke scheidslijnen. Dit is voor de komende jaren tot aan 2026 dan ook een belangrijk bestuurlijk aandachtspunt om, vanuit het perspectief van het IKW, scherp te zijn op transparantie en rolvastheid bij besluitvorming rondom de financiering van IKW-projecten vanuit het Waddenfonds

3.2 Monitoring en evaluatie IKW en kennisagenda

Na de vaststelling van het IKW door de Waddenprovincies in 2016, is in 2017 een start gemaakt met het IKW op basis van het Investeringsprogramma Waddengebied 2017 (2017); later geactualiseerd via het Meerjarenprogramma IKW 2019 en verder (2019). Op basis van deze meerjarenprogramma's is vervolgens vaart gemaakt met het voorbereiden van subsidieaanvragen en het opstarten van IKW-projecten.

Monitorings- en evaluatiesysteem aanstaande

De Noordelijke Rekenkamer en de Randstedelijke Rekenkamer, en eerder al de Algemene Rekenkamer in haar Beleidsbrief Decentralisatie Waddenfonds (2012), wijzen in het rapport 'Het Waddenfonds gemonitord' in 2018 op het ontbreken van effectmonitoring en evaluatie van doelbereik. Tot op heden is een monitorings- en evaluatiesysteem nog niet tot stand gebracht.

Er zijn vanaf 2017 meerdere stappen⁹ gezet om, voor het IKW (en in samenhang met het Waddenfonds), tot meetbare doelen en indicatoren te komen op basis waarvan in de toekomst uitspraken gedaan kunnen worden over de doeltreffendheid, de doelmatigheid en het doelbereik van het investeringskader. Zo zijn er onder meer bijna twintig outcome-indicatoren benoemd voor de hoofddoelen en de majeure opgaven. Dit is de zogenaamde 'IKW Indicatoren Matrix'.

Op dit moment staat een monitorings- en evaluatiesysteem voor het IKW in de steigers waarmee, op basis van effectenmonitoring bij projecten, op termijn inzicht verkregen kan worden in onder meer:

- de voortgang en resultaten van IKW-projecten (output)
- de mate waarin de IKW-projecten (en daarmee de majeure opgaven) een bijdrage leveren aan de gestelde doelen van het IKW (doeltreffendheid)

⁹ Zie onder meer: de notitie 'Richtlijnen voor projecten IKW' (2017) en de notitie 'Uitwerking van de IKW Indicatoren Matrix' (2019)

- de mate waarin de financiële middelen efficiënt worden besteed (doelmatigheid), en
- de mate waarin de gestelde doelen voor het IKW in 2026 bereikt worden (doelbereik).

Dit betekent dat er, medio 2020, nog geen (kwantitatieve) uitspraken mogelijk zijn op project-, opgave- of programmaniveau over de effecten van het investeringskader.

Het plan van aanpak 'Operationaliseren Monitoringssystematiek IKW/Waddenfonds' wordt tegelijk met de follow-up van deze tussentijdse evaluatie voorgelegd aan Provinciale Staten van de 3 Waddenprovincies. Het streven is vervolgens om begin 2021 het monitorings- en evaluatiesysteem voor het IKW (en het Waddenfonds) te implementeren en uit te voeren.

Kennisagenda: kennisontwikkeling en –doorwerking krachtig(er) neerzetten

In het IPW uit 2017 is de noodzaak verwoord voor een goede kennisagenda 'die anticipeert op kennisvragen / leemtes in kennis binnen de majeure opgaven'. Een kennisagenda zou hierdoor vooral moeten bijdragen aan de totstandkoming van zo effectief mogelijke projectinitiatieven en kennisuitwisseling en -doorwerking binnen het Waddengebied door van elkaar te kunnen leren (vanuit het adagium 'leren door te doen' en 'wat werkt wel en niet binnen de Wadden'). De totstandkoming en uitvoering is de verantwoordelijkheid van de Waddenprovincies; in samenwerking met de Waddenacademie.

Naast de projectuitvoering is binnen het IKW kennisontwikkeling over het Waddengebied/Waddenzee dus belang. En dan is vooral de ontwikkeling van kennis nodig die bijdraagt aan het beter realiseren van de hoofdoelen van het IKW. Maar ook kennisontwikkeling gericht op wat wel en niet werkt binnen het Waddengebied/zee met uiteraard daarna de intentie om dit vervolgens ook daadwerkelijk in het gebied (wel of niet) toe te passen.

Vanuit het IKW is inmiddels een aantal projecten in gang gezet (of kennisontwikkeling is een integraal onderdeel van een omvangrijker/breder project). Maar, er is op dit moment nog geen sprake van een brede kennisagenda waarmee binnen het IKW (en ook het Waddenfonds) kennisontwikkeling en –doorwerking krachtig wordt neerzetten. Kennisdoelen binnen het kader van het IKW komen dan ook, tot op heden, in beperkte mate tot hun recht.

Tussentijdse conclusie(s)

- Op dit moment staat een monitorings- en evaluatiesysteem voor het IKW in de steigers waarmee, op basis van effectenmonitoring bij projecten, op termijn inzicht verkregen kan worden in onder meer: de voortgang en resultaten van IKW-projecten (output), de mate waarin de IKW-projecten (en daarmee de majeure opgaven) een bijdrage leveren aan de gestelde doelen van het IKW (doeltreffendheid), de mate waarin de financiële middelen efficiënt worden besteed (doelmatigheid), en de mate waarin de gestelde doelen voor het IKW in 2026 bereikt worden (doelbereik). Medio 2020 kunnen er nog geen (kwantitatieve) uitspraken gedaan worden op project-, opgave- of programmaniveau over de verwachte effecten van het investeringskader. Het monitorings- en evaluatiesysteem is, naar verwachting, begin 2021 operationeel.
- Vanuit het IKW is kennisontwikkeling en -doorwerking in gang gezet, maar er is op dit moment nog geen sprake van een brede kennisagenda waarmee binnen het IKW (en ook het Waddenfonds) kennisontwikkeling en -doorwerking krachtig wordt neerzetten. Kennisdoelen binnen het kader van het IKW komen dan ook, tot op heden, in beperkte mate tot hun recht.

3.3 Visie op toekomst IKW vanuit betrokkenen

In de interviews en leersessies van deze tussentijdse evaluatie is onder meer gesproken over de organisatie en werkwijze van het IKW. In de vorige paragraaf is een aantal samenvattende noties (op basis van de visie en aandachtspunten van betrokkenen) over de huidige stand van zaken weergegeven.

Betrokkenen en door ons geraadpleegde personen (zie ook hoofdstuk 1 voor een nadere toelichting hierop) hebben, naast hun beeld van de organisatie en werkwijze, ook vanuit een breder perspectief hun visie en aandachtspunten aangegeven voor de toekomst van het IKW. In deze paragraaf geven we onze synthese weer van de visie en aandachtspunten van betrokkenen. Het gaat daarbij om de volgende hoofdpunten:

- Betrokkenheid van en samenwerking met Rijk, RWS en anderen gewenst
- Meer aandacht binnen IKW voor mondiale transities en integrale gebiedsaanpak
- Meer doelgericht sturen op inhoudelijke projectbegeleiding, monitoring en evaluatie en communicatie
- Vereenvoudiging en verduidelijking van aanvraagprocedure subsidie

Betrokkenheid van en samenwerking met Rijk, RWS en anderen gewenst

Vanuit de gevoerde interviews en leersessies komt, voor de toekomst van het IKW, de brede behoefte naar voren aan meer/betere betrokkenheid van en de

samenwerking met het Rijk, Rijkswaterstaat en andere partijen die actief zijn binnen het Waddengebied.

Om de ambities vanuit het IKW en de betrokken provincies voor het Waddengebied naar te toekomst toe verder gestalte te geven en waar te maken wordt meer politieke/bestuurlijke armslag voor het IKW noodzakelijk geacht.

Vanaf de aanvang van het IKW in 2016 is tot op heden hoofdzakelijk de samenwerking gezocht binnen de drie provincies, het Waddenfonds, de initiatiefnemers en een beperkt aantal externe partijen. Echter, om de gestelde doelen binnen het IKW te realiseren wordt betrokkenheid en samenwerking van andere organisaties zoals het Rijk en RWS meer van belang. Tegen deze achtergrond is in de interviews en leersessies door uiteenlopende personen/organisaties aangegeven dat het voor het IKW wenselijk is de aansluiting te zoeken met de Gebiedsagenda Waddengebied 2050 en Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW).

De aansluiting of samenwerking met het Rijk, RWS en anderen zou ook mogelijkheden scheppen om andere, externe financieringsbronnen aan de doelen van het IKW te verbinden en daardoor (en door de bundeling van financiële middelen) een groter doelbereik van het IKW kunnen bewerkstelligen.

Voor de wens van meer betrokkenheid van en samenwerking met het Rijk en RWS speelt ook mee dat het IKW een tijdshorizon kent tot 2027. Geïnterviewde betrokkenen geven daarover aan dat eind 2026 geen eindpunt voor de gezamenlijke inspanningen voor het Waddengebied is maar eerder een mijlpaal die een aantal belangrijke gerealiseerde stappen markeert in de richting van de gestelde doelen en ambities vanuit het IKW voor het Waddengebied.

Meer aandacht binnen IKW voor mondiale transitie en integrale gebiedsaanpak

Vanuit de geïnterviewde betrokkenen is voor de toekomst van het IKW aangegeven dat de behoefte er is om meer focus aan te brengen in de doelstellingen van het IKW. Het gaat daarbij concreet om, vanuit het IKW, verder invulling te geven aan maatschappelijke thema's en transitie op het vlak van voedsel, grondstoffen, energie en inclusieve samenleving en rondom de vraagstukken van klimaatverandering (zeespiegelstijging, verzilting, verdroging/ vernatting).

In enkele reflectiebijeenkomsten van het opgaveteam Waddenzee is, IKW-breed, naar voren gekomen dat de mondiale opgaven en transitie meer leidend zouden moeten zijn¹⁰.

De gedachte daarbij is dat voor de realisatie van (de restopgave van) het IKW meer vanuit een integrale gebiedsaanpak binnen een (beperkt) aantal gebieden gewerkt gaat worden. Dit zou een meer gefocust integraal investeringsprogramma voor het Waddengebied inhouden waarmee ook (beter) aansluiting kan worden gezocht bij het Uitvoeringsprogramma Gebiedsagenda Wadden 2050, bij de Rijksopgave voor het Waddengebied en bij Europese programma's. In het Addendum worden als relevante aandachtsgebieden aangedragen:

- **Waddenzee, met Eems-Dollard** als speciaal deelgebied vanwege de specifieke problematiek daarin (zie begin van de notitie voor de gewenste inhoud).
- **De grotere Waddenhavens en hun directe omgeving aan de Waddenkust**, als concentratiepunten van economische activiteit en levendigheid met grote attentiekracht voor toeristen en overige bezoekers, en als locaties voor realisatie van zoet-zoutovergangen. Dit zijn Delfzijl / Eemshaven (Kustontwikkeling Delfzijl-Oterdum-Termunten - Eemszijlen fase 2 en 3), Lauwersoog, Harlingen (inclusief gebiedsontwikkeling) en Den Helder (inclusief Den Oever, Waddenbaai en Amstelmeer)
- **Het kustgebied tussen de havens** aanpakken vanuit de daar geplande dijkversterkingen en de kustzones daar multifunctioneler inrichten voor natuur (vergroten Waddenzee), recreatie/toerisme (extensief), zilte en klimaatadaptieve landbouw; binnendijkse aquateelten e.d. De deelgebieden zijn dan: Zurich – Koehool, Koehool - Lauwersmeer (inclusief Holwerd aan Zee), Lauwersmeer - Eemshaven (inclusief dijkversterking Lauwersmeer en Noorpolderzijl), Eemshaven - Nieuw Statenzijl (hier vooral afmaken wat er al loopt) en Afsluitdijk (gebiedsontwikkeling Kornwerderzand)
- **De Waddeneilanden**, die zich als - geografische gezien - zelfstandige entiteiten met krachtige gemeenschappen en een groot (nationaal en internationaal) uitstralings-effect uitstekend lenen voor integrale aanpak. Hiervoor zou een integraal programma ingericht kunnen worden, waarmee wordt bijgedragen aan de eerder genoemde transitie, met een focus op: extensivering landbouw, kwaliteitsimpuls toerisme en zelfvoorzienend worden voor water en energie.

De vraag is hoe hier het beste op ingespeeld kan worden: sommigen pleiten voor een verdergaande omschakeling naar een programmatische aanpak; anderen pleiten voor een herinrichting van de majeure opgaven. Weer anderen geven aan dat de huidige organisatiestructuur niet gewijzigd hoeft worden, maar dat de

¹⁰ Addendum reflectiebijeenkomst opgave Waddenzee, juli 2020

beschikbare middelen effectiever en efficiënter ingezet moeten worden door bijvoorbeeld het Rijk, RWS en anderen meer bij het IKW te betrekken.

Betrokkenen geven aan dat vanwege recente organisatiewijzigingen en de nog relatief korte resterende periode een volledige 'overhaul' van de majeure opgaven en werkwijze waarschijnlijk niet optimaal en wenselijk is.

Stevige aandacht voor inhoudelijke projectbegeleiding, monitoring en evaluatie en communicatie

Binnen het IKW zijn momenteel 27 projecten in uitvoering; daarnaast zijn nog eens 35 projecten in voorbereiding om voor subsidiëring in aanmerking te komen (zie ook hoofdstuk 2). Uiteindelijk zal het IKW, grofweg ingeschat, straks tenminste 50 tot 60 projecten gaan omvatten (ervan uitgaande dat niet voor ieder project dat nu in voorbereiding is een subsidie wordt aangevraagd danwel wordt toegekend).

Tegen deze achtergrond, maar ook vanuit de geïnterviewde betrokkenen (en de leersessies), komt naar voren dat voor het IKW in de nabije toekomst meer doelgericht gestuurd moet gaan worden op inhoudelijke projectbegeleiding, monitoring en evaluatie en communicatie. Dit betekent dat vanuit het IKW voor de komende en resterende jaren sterker gestuurd moet gaan worden op het vergroten van het doelbereik en het behalen van de gestelde doelen.

Aandacht vanuit het IKW voor inhoudelijke projectbegeleiding

Initiatiefnemers zijn zelf verantwoordelijk voor de (inhoudelijke) projectvoortgang. De tussentijdse inhoudelijke begeleiding/betrokkenheid vanuit het IKW is nog beperkt, terwijl dit wel een impuls kan zijn om het doelbereik van IKW-projecten te waarborgen en (waar mogelijk) eventueel te vergroten. Er is vanuit de projecten ook behoefte aan meer inhoudelijk contact en overleg; bijvoorbeeld vanuit de opgaveteams van het IKW als sparringpartner. Nu gaat het in het contact met projecten vooral veel over financieel administratieve zaken en minder over de doelen die je wilt bereiken (met elkaar). Naar de toekomst toe is het wenselijk dat de inhoudelijke projectbegeleiding meer binnen de opgaveteams wordt opgepakt om zodoende te kunnen sturen op het borgen van beoogde effecten en het mogelijk vergroten van het doelbereik van het IKW.

Monitoring en evaluatie

Het belang van een goed monitorings- en evaluatiesysteem is eerder al aangegeven (zie paragraaf 3.2); een systeem is nu in ontwikkeling en waarschijnlijk begin 2021 operationeel. Het is evident dat een monitorings- en evaluatiesysteem voor het IKW een belangrijk fundament is de komende jaren om zicht te krijgen op in hoeverre

het IKW doeltreffend en doelmatig is en in welke mate de gestelde doelen bereikt gaan worden.

Communicatie oppakken

Er is tot op heden relatief weinig gecommuniceerd over het IKW en de onderliggende projecten. Het ligt voor de hand dat dit wel verder geïntensiveerd kan worden aangezien veel van de IKW-projecten die nu in uitvoering zijn de komende jaren zullen worden afgerond.

Vereenvoudiging en verduidelijking van aanvraagprocedure subsidie

Voor het verkrijgen van subsidies (vanuit het Waddenfonds, of van een van de betrokken provincies) geldt een zorgvuldig aanvraagproces waarbij initiatiefnemers aan uiteenlopende voorwaarden moeten voldoen om voor subsidiëring in aanmerking te komen. Binnen de opgaveteams worden initiatiefnemers zo goed als mogelijk ondersteund om tot een succesvolle subsidieaanvraag te komen. De adviseurs van het Waddenfonds hebben hierbij een adviserende en ondersteunende rol.

Een zorgvuldig aanvraagproces en subsidie-eisen zijn nodig aangezien het bij de IKW-projecten veelal om omvangrijke subsidiebedragen en meerjarige (financiële) commitment en betrokkenheid gaat.

De aanvraagprocedure voor subsidies zou, voor de initiatiefnemers van projecten, wel nader vereenvoudigd en verduidelijkt kunnen worden. Initiatiefnemers ervaren het aanvraagproces nogal eens als ingewikkeld en tijdrovend. Hieraan ligt onder het volgende aan ten grondslag:

- de subsidie-eisen van het IKW verschillen van de eisen van het Waddenfonds, en deze verschillen weer van de eisen van de afzonderlijke provincies. Dit is verwarrend en vergt de nodige tijd en energie van initiatiefnemers om aan alle eisen te voldoen.
- De contactpersonen verschillen per provincie, en de formats waarin informatie aangeleverd moet worden ook. Een initiatiefnemer krijgt zo al snel het idee veel dubbel werk te moeten doen: voor elke provincie waar cofinanciering wordt aangevraagd moet dezelfde informatie op een soms net even andere wijze/berekening worden aangeleverd bij drie verschillende contactpersonen.
- Het is niet altijd duidelijk voor initiatiefnemers dat zij door meerdere 'beoordelingsprocessen' (het gaat namelijk om meerdere stappen moeten doorlopen vanuit het IKW richting het Directeurenoverleg Waddenprovincies en de Stuurgroep Waddenprovincies en vervolgens nog de toetsing en besluitvorming (AB/DB) binnen het Waddenfonds) voordat hun

subsidieaanvraag wel of niet gehonoreerd wordt. Dit leidt soms tot verwarring en frustratie bij initiatiefnemers.

- Ook na toezegging van financiering verschilt het proces per provincie en het Waddenfonds. Zo zegt de een het gehele subsidiebedrag in een keer toe, terwijl de ander om de zoveel tijd een deel van het bedrag toekent. Dit kan voor verwarring en onverwachte situaties zorgen, die extra kosten voor initiatiefnemers met zich meebrengen.

De eisen waaraan een aanvraag moet voldoen zijn te rechtvaardigen aangezien het om meerjarige projecten met omvangrijke budgetten gaat. Wel zijn er vereenvoudigingen te maken in de aanvraagprocedure voor subsidies. Zo is het te overwegen dat de drie provincies gezamenlijk hun cofinancieringstraject (en de daarbij geldende eisen) uniformeren en uitvoeren via een contactpersoon en inleverpunt. Verder moet op voorhand voor initiatiefnemers helder zijn welk besluitvormingstraject de subsidieaanvraag doorloopt en hoeveel tijd hiermee gemoeid gaat. Verder moet het voor initiatiefnemers op voorhand duidelijk zijn wat de betalingsregimes zijn van de diverse subsidiërende organisaties.

Tussentijdse conclusie(s)

Voor de resterende periode tot 2027 is voor het IKW de komende jaren het volgende van belang:

- Betrokkenheid van en samenwerking met Rijk, RWS en anderen gewenst
- Meer aandacht binnen IKW voor mondiale transities en integrale gebiedsaanpak
- Stevige aandacht voor projectbegeleiding, monitoring en evaluatie en communicatie
- Vereenvoudiging en verduidelijking van aanvraagprocedure subsidie

4. Conclusies en samenvatting

In hoofdstuk 4 beantwoorden we de kernvraag voor deze tussentijdse evaluatie van het IKW en vatten we onze belangrijkste conclusies samen.

In deze evaluatie staat de volgende kernvraag centraal: wat is tussentijds, na de start van het IKW in 2016, op dit moment de stand van zaken van de uitvoering van het investeringskader Waddengebied 2016-2026 gelet op inhoud, organisatie en financiën? Wat kunnen we daarvan leren en welke bijsturing is nodig om de gestelde doelen te bereiken?

Hoofdconclusie: het IKW 'staat', maar het IKW moet de komende jaren haar verwachte meerwaarde gaan bewijzen

Er is sinds eind 2016 veel in gang gezet, maar de komende jaren zullen er voor het IKW zowel *ambtelijk* als *bestuurlijk* vanuit de drie Waddenprovincies duidelijke keuzes gemaakt moeten worden om de gestelde doelen van het IKW (en daarmee tevens van het Waddenfonds) ook daadwerkelijk te bereiken.

Vanuit ambtelijk perspectief zal de komende jaren in ieder geval duidelijk richting en invulling gegeven moeten worden aan het volgende (deze punten zijn hierna in dit hoofdstuk nader toegelicht):

1. Invulling en realisatie resterende middelen
2. Mondiale transities en integrale gebiedsaanpak
3. Betrokkenheid Rijk en anderen
4. Herschikken en capaciteit opgaveteams
5. Inhoudelijke projectbegeleiding
6. Monitoring en communicatie
7. Kennisagenda
8. Inbedding IKW binnen afzonderlijke provincies
9. Aanvraagprocedure subsidies

Vanuit bestuurlijk perspectief betekent dit dat in ieder geval bestuurlijke keuzes gemaakt moeten worden aangaande:

1. **Monitoring en evaluatie en daarmee ook verantwoording en communicatie:** wanneer moet het monitorings- en evaluatiesysteem operationeel zijn en wanneer en op welke wijze gaan de drie Waddenprovincies (samen met het Waddenfonds) rapporteren over doelbereik en effecten van IKW-projecten richting de Provinciale Staten en extern betrokkenen?

2. **Verbindingen van het IKW:** wordt het bestuurlijk wenselijk geacht dat er invulling wordt gegeven aan het leggen van verbindingen van het IKW met relevante programma's van het Rijk en anderen (waaronder bijvoorbeeld de Gebiedsagenda Waddengebied 2050 en Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW)) en aan de verbinding van de IKW-projecten met de relevante beleidsvelden/huizen binnen de afzonderlijke provincies?
3. **Governance:** biedt de huidige governance in relatie tot IKW en het Waddenfonds, mede gelet op de conclusies van de Noordelijke Rekenkamer en de Randstedelijke Rekenkamer, voldoende waarborgen voor transparantie en rolvastheid bij besluitvorming of zijn hierin vanuit de Waddenprovincies wijzigingen wenselijk?

Onze hoofdconclusie over de tussentijdse stand van zaken van het IKW zijn tot stand gekomen (en beoordeeld) aan de hand van de uitgangspunten die we in het toetsingskader voor deze tussentijdse evaluatie hebben opgenomen (zie ook hoofdstuk 1). De uitwerking en beoordeling per uitgangspunt is in dit hoofdstuk opgenomen in een overzichtstabel.

Het IKW 'staat'

Er is in de afgelopen jaren sinds eind 2016 veel werk verzet in het kader van het IKW. Het IKW 'staat' en moet de komende jaren het verschil gaan maken in het Waddengebied.

Daarvoor is inmiddels veel in gang gezet: er zijn zes majeure opgaven voor het Waddengebied benoemd, er is een IKW-organisatie opgetuigd en bemenst, er zijn op dit moment 29 projecten beschikt (waarvan inmiddels 2 projecten afgerond en 27 in uitvoering), zo'n 35 projecten zijn in voorbereiding en vanaf begin 2021 is een monitorings- en evaluatiesysteem operationeel om gericht inzicht te krijgen in de effecten, doeltreffendheid, doelmatigheid en doelbereik van het IKW.

Van de 230 miljoen euro vanuit het Waddenfonds (dit is 180 miljoen euro plus 10 miljoen euro voor project Viswad, 40 miljoen euro extra uit Algemene Reserve) is medio 2020 152,5 miljoen euro beschikt. Er resteert derhalve een bedrag van 77,5 miljoen euro vanuit het Waddenfonds voor IKW-projecten voor de periode 2020-2026.

Maar, het IKW moet de komende jaren haar verwachte meerwaarde gaan bewijzen

De komende jaren zal moeten blijken of hetgeen dat met het IKW is opgestart (of nog in aantocht is) effectief is en daarmee het verschil gaat maken in het Waddengebied. Dat is niet vanzelfsprekend; de komende jaren moet er nog flink gewerkt worden om resultaten te boeken. Om de beoogde doelen van het IKW te

bereiken is, op basis van wat we tot op heden geleerd hebben, bijsturing en voldoende capaciteit noodzakelijk.

Forse (financiële) opgave nog in het vooruitzicht

Het IKW is allesbehalve 'klaar'. Er resteert vanuit het Waddenfonds nog 77,5 miljoen euro dat de komende jaren nog beschikt kan worden aan IKW-projecten die bijdragen aan de gestelde doelen. Er is op dit moment dus nog sprake van een omvangrijke taak binnen de opgaveteams (en IPT) om de resterende Waddenfondsmiddelen in effectieve IKW-projecten om te zetten en op te starten. Gelet op de scope van het IKW (en het Waddenfonds; beide lopend tot 2026) en op een gemiddeld doorlooptijd van 4 jaar van een project betekent dit in 2022 of uiterlijk in 2023 projecten beschikt moeten zijn. Dit vergt de komende jaren zeker de nodige capaciteit om tot goede projecten en, daarna, resultaten te komen.

Meer aandacht binnen IKW voor mondiale transitie en integrale gebiedsaanpak

Na de start van het IKW is een aantal maatschappelijke vraagstukken en mondiale transitie nadrukkelijker op de voorgrond gekomen. Het gaat daarbij concreet om, vanuit het IKW, verder invulling te geven aan maatschappelijke thema's en transitie op het vlak van voedsel, grondstoffen, energie en inclusieve samenleving en rondom de vraagstukken van klimaatverandering (zeespiegelstijging, verzilting, verdroging etc.). Binnen het IKW is het wenselijk hier meer aandacht aan te besteden.

De gedachte daarbij is dat voor de realisatie van (de restopgave van) het IKW meer vanuit een integrale gebiedsaanpak binnen een (beperkt) aantal gebieden gewerkt gaat worden. Dit zou een meer gefocust integraal investeringsprogramma voor het Waddengebied inhouden waarmee ook (beter) aansluiting kan worden gezocht bij het Uitvoeringsprogramma Gebiedsagenda Wadden 2050, bij de Rijksopgave voor het Waddengebied en bij Europese programma's.

Betrokkenheid van en samenwerking met Rijk, RWS en anderen gewenst

Of, en zo ja in welke mate, de gestelde IKW doelen bereikt gaan worden is mede afhankelijk van samenwerking met Rijk, RWS en anderen. Die samenwerking staat, tot op heden, nog in de kinderschoenen.

Om het doelbereik van het IKW te vergroten is het wenselijk op korte termijn aansluiting te zoeken met onder meer het Rijk en RWS om de ambities voor het Waddengebied, ook na 2026, gestalte te geven. Daarbij is tevens van belang dat daarmee ook andere financiële bronnen aangewend kunnen worden om de doelen voor het Waddengebied te realiseren.

Opgaveteams herschikken en capaciteit op peil houden

De majeure opgaven ontwikkelden zich op verschillende snelheden. Hier liggen meerdere oorzaken aan ten grondslag, zoals: de aard en complexiteit van het vraagstuk, momentum, afhankelijkheid van initiatiefnemers en derden (bijvoorbeeld in verband met medefinanciering door provincies en andere bronnen), doorloop/procedure en beoordeling van voorstellen binnen Waddenfonds en de capaciteit/ambitie per opgaveteam. Binnen de opgaveteams zijn de afgelopen periode veel personele wisselingen geweest (en er was soms ook sprake van wisselende capaciteit in tijd per medewerker). Dit bemoeilijkt de voortgang, kennisontwikkeling en samenwerking binnen het IKW.

Er zijn, mede hierdoor, grote verschillen in aantal en status (van) projecten tussen de majeure opgaven. Sommige majeure opgaven liggen op koers en hebben een flink aantal projecten inmiddels in uitvoering; voor andere majeure opgaven is een of enkele projecten in uitvoering (en relatief veel nog in voorbereiding).

Daarnaast bestaat de behoefte om voor (de restopgave van) het IKW beter aan te sluiten op de mondiale transitie en opgaven en daarvoor meer vanuit een integrale gebiedsaanpak te gaan werken.

Tegen deze achtergrond is het aan te bevelen nader bij te sturen voor wat betreft:

- *Herschikken opgaveteams:* tegen de achtergrond van de ontwikkeling van majeure opgaven (en de bijbehorende opgaveteams) en de behoefte om voor het IKW beter aan te sluiten op mondiale transitie en opgaven is het van belang na te denken over een meer integrale gebiedsaanpak binnen het IKW met een focus op deelgebieden in het Waddengebied. Daarbij moet afgewogen worden of de opzet van de huidige opgaveteams wordt losgelaten danwel wordt omgevormd zodat dit meer passend is voor een integrale gebiedsaanpak binnen het IKW.
- *Capaciteit op peil houden:* gelet op de opgaven en resterende middelen vanuit het Waddenfonds (maar ook ad 3. Inhoudelijke projectbegeleiding) ligt het voor de hand om de huidige beschikbare capaciteit op zijn minst op peil te houden en waar mogelijk/wenselijk nog verder uit te breiden. Hiervoor moet een beroep gedaan worden op de betrokken provincies (en mogelijk ook extern inhuren).
- *Heroverwegen plafondbedragen en herschikken van financiële middelen:* de eerder ingestelde plafondbedragen zijn binnen een aantal majeure opgaven (Versterken en Vermarkten Werelderfgoed, Vitale Kust en Afsluitdijk en Waddenzee) inmiddels voor 70 procent of meer beschikt. Het ligt derhalve voor de hand om voor de resterende looptijd van het IKW het hanteren van plafondbedragen te heroverwegen (en dus eventueel los te laten) en vanaf 2020 meer vanuit een centrale 'pot' te gaan werken.

Meer inzicht via inhoudelijke projectbegeleiding

De verantwoordelijkheid voor de *inhoudelijke* projectbegeleiding, dus nadat financiers een beschikking hebben verstrekt, ligt bij de projectfinanciers. Dat zijn in de meeste gevallen het Waddenfonds en de afzonderlijke provincies. De rol van de opgaveteams bij beschikte IKW-projecten is die van het bewaken van de voortgang. Echter, wat hieronder verstaan wordt, is niet nader aangegeven.

Gelet op de verantwoordelijkheid van de betrokken provincies (vanuit het Investeringskader Waddengebied) en het willen boeken van resultaten is het aan te bevelen om, vanuit de provincies/de opgaveteams, meer betrokken te zijn bij de inhoudelijke voortgang en resultaten van de IKW-projecten. Dat betekent niet dat de provincies/opgaveteams op de stoel van de projectfinanciers moeten gaan zitten. Maar, wel dat opgaveteams, in samenwerking met het Waddenfonds en initiatiefnemers, beter geïnformeerd zijn over of, en zo ja in welke mate, projecten tot resultaten leiden en dat daarmee de gestelde IKW-doelen bereikt worden (zie ook ad 4. Monitoring en communicatie). Het ligt voor de hand om hiervoor, in samenspraak met het Waddenfonds en andere projectfinanciers, tot een goede werkwijze te komen.

Monitoring en communicatie op orde brengen

Er vindt nog geen structurele monitoring van IKW-projecten plaats. Dit is een belangrijk gemis omdat daardoor op dit moment niet kan worden aangegeven (en gecommuniceerd) waar het IKW *inhoudelijk* staat en waar het naar toe gaat. Eerder wezen al de Noordelijke Rekenkamer en de Randstedelijke Rekenkamer op het ontbreken van een monitorings- en evaluatiesysteem.

Het is derhalve zaak om de inhoudelijke monitoring van IKW-projecten op een zo kort mogelijk termijn op orde te brengen. Hiervoor is al een plan van aanpak opgesteld en de verwachting is dat een monitoringssystematiek vanaf 2021 operationeel is. In aanloop daar naar toe ligt het tevens voor de hand om vanaf heden, maar zeker vanaf 2021, op structurele wijze extern, waaronder richting de Provinciale Staten, te gaan communiceren over de voortgang, resultaten en (voorlopige) effecten van het IKW.

Kennisagenda krachtig neerzetten

Vanuit het IKW is kennisontwikkeling en -doorwerking in gang gezet, maar er is op dit moment nog geen sprake van een brede kennisagenda waarmee binnen het IKW (en ook het Waddenfonds) kennisontwikkeling en -doorwerking krachtig wordt neergezet. Kennisdoelen binnen het kader van het IKW komen dan ook, tot op heden, in beperkte mate tot hun recht (terwijl dit wel een belangrijke doelstelling is).

De bredere inbedding vanuit IKW naar de 'lijn' van de afzonderlijke provincies behoeft nadere aandacht

Het IKW en de onderliggende majeure opgaven opereren momenteel relatief 'stand alone' in relatie tot de 'beleidshuizen' van de afzonderlijke provincies. Terwijl er wel degelijk duidelijke inhoudelijke parallellen te vinden zijn vanuit het IKW binnen de provincies als het gaat om bijvoorbeeld natuur, economie, water, klimaat, waterveiligheid, etc. Het is daarom aan te bevelen om zowel inhoudelijk (in relatie tot aanpalende beleidsterreinen) als ook organisatorisch (gelet op het op peil houden van de beschikbaarheid van menskracht/capaciteit vanuit de afzonderlijke provincies) van belang om de komende tijd te werken aan een verbetering en verbreding van de inbedding van het IKW (en onderliggende projecten) binnen de drie afzonderlijke provincies.

Vereenvoudiging en verduidelijking van aanvraagprocedure subsidie

De aanvraagprocedure voor subsidies functioneert, maar is voor initiatiefnemers soms ingewikkeld danwel onoverzichtelijk. De procedure kan mogelijk op een aantal aspecten vereenvoudigd danwel verduidelijkt worden. Zo is het te overwegen dat de drie provincies gezamenlijk hun cofinancieringstraject (en de daarbij geldende eisen) uniformeren en uitvoeren via een contactpersoon en inleverpunt. Verder moet op voorhand voor initiatiefnemers helder zijn welk besluitvormingstraject de subsidieaanvraag doorloopt en hoeveel tijd hiermee gemoeid gaat.

Tabel 4.1 Beoordeling huidige stand van zaken IKW op basis van toetsingskader voor deze tussentijdse evaluatie; onderdeel IKW

Uitgangspunt tussentijdse evaluatie	Conclusie(s) en toelichting
De drie provincies van het IKW hebben een duidelijke visie op hun rol en verantwoordelijkheden voor de uitvoering van het IKW	<p>Het IKW heeft geleid tot bestuurlijke en ambtelijke samenwerking (en daaruit voortvloeiende organisatie en werkwijze) van de provincies Fryslân, Groningen en Noord-Holland rondom het Waddengebied en de Waddenzee. Hierbij is sprake van een duidelijke visie op hun rol en verantwoordelijkheden voor de uitvoering van het IKW. De drie provincies hebben met het IKW inhoudelijke focus aangebracht door het formuleren van de majeure opgaven die, voor de provincies, van belang zijn voor het Waddengebied. Door het IKW zijn de provincies Fryslân Groningen en Noord-Holland erin geslaagd om, naast de ambities voor de ecologie van het Waddengebied, ook werk te maken van hun economische ambities voor het gebied. PS: In de governance van het IKW en het Waddenfonds wijzen de Noordelijke Rekenkamer en de Randstedelijke Rekenkamer op de relatief dunne bestuurlijke scheidslijnen. Dit is voor de komende jaren tot aan 2026 dan ook een belangrijk bestuurlijk aandachtspunt om, vanuit het perspectief van het IKW, scherp te zijn en te</p>

blijven op transparantie en rolvastheid bij besluitvorming rondom de financiering van IKW-projecten vanuit het Waddenfonds.

Tabel 4.2 Beoordeling huidige stand van zaken IKW op basis van toetsingskader voor deze tussentijdse evaluatie; onderdeel inhoud, organisatie, werkwijze en financiën

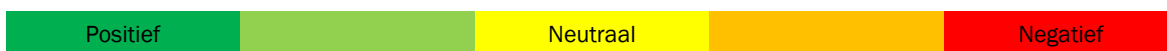
<p>Inhoud: er is per majeure opgave een duidelijk en actueel overzicht van IKW-projecten in voorbereiding, in uitvoering of die zijn afgerond</p>		<p>Er is per majeure opgave een duidelijk en actueel overzicht van IKW-projecten in voorbereiding, in uitvoering of die zijn afgerond. De afgelopen jaren is een aanzienlijk aantal projecten gestart en liggen er ook nog veel projecten op de plank voor de verdere uitwerking. De meeste projecten binnen het IKW zijn op dit moment dan ook in uitvoering (27 projecten) of in voorbereiding (35 projecten). Twee projecten zijn inmiddels; dit betreft de realisatie van het Beleefcentrum Afsluitdijk en het project Marconi.</p> <p>Er zijn wel grote verschillen in aantal en status (van) projecten tussen de majeure opgaven. Sommige majeure opgaven liggen op koers en hebben een flink aantal projecten inmiddels in uitvoering; voor andere majeure opgaven is een of enkele projecten in uitvoering (en relatief veel nog in voorbereiding). Op dit moment is, omdat het leeuwendeel van de projecten momenteel in uitvoering (of voorbereiding) is nog weinig over te zeggen over de bereikte resultaten en effecten van IKW-projecten. In de praktijk blijkt verder dat het aantal thema- of opgave-overstijgende projecten nog niet veel voorkomen.</p>
<p>Inhoud: de inhoud, reikwijdte en beoogde effecten van IKW-projecten zijn helder beschreven</p>		<p>Het doel, de inhoud en de reikwijdte van projecten zijn helder beschreven. Alleen, niet voor alle projecten is duidelijk omschreven hoe ze, op projectniveau (en daarbinnen op maatregelen), bijdragen aan de hoofdoelen en in het bijzonder aan de belangrijkste randvoorwaarden die bij de hoofdoelen van kracht zijn. Het is dan ook lastig om aan de hand van de projectdoelen te doorgronden in welke mate de doelstellingen van de majeure opgaven of de hoofddoelstellingen ook vervuld zullen gaan worden. De hoofddoelstellingen en doelen van de majeure opgaven lijken nu eerder motieven om een project tot uitvoering te brengen en zijn niet zodanig SMART uitgewerkt om ook inzicht te krijgen of, in welke mate, wordt bijdragen aan de belangrijkste randvoorwaarden bij de hoofdoelen van het IKW.</p>
<p>Werkwijze: er is sprake van duidelijke en efficiënte werkwijze voor het uitwerken van een projectvoorstel en het aanvragen van een subsidie</p>		<p>Sinds de start heeft het IKW zich ontwikkeld van opstarten en aanjagen van projecten naar een organisatie en werkwijze die steeds meer gericht is op beheer, management en (door)ontwikkeling van IKW-projecten. De organisatie en werkwijze van het IKW 'staat'. De uitvoering door en de samenwerking tussen de Waddenprovincies en het Waddenfonds is gebaseerd op duidelijke onderlinge afspraken en bijbehorend ambtelijk en bestuurlijk besluitvormingsproces.</p>

<p>Werkwijze: er is sprake van een inhoudelijke begeleiding van het project (na financiering)</p>		<p>Na financiering vanuit het Waddenfonds, de drie afzonderlijke provincies en/of anderen is er op dit moment vanuit het IKW nog geen sprake van een verdere <i>inhoudelijke</i> begeleiding van het project. De begeleiding, vanuit de projectfinanciers, betreft hoofdzakelijk een administratieve relatie vanuit de betreffende subsidienten inzake de financiële afspraken en verplichtingen. Een inhoudelijke begeleiding van IKW-projecten is, vanuit de initiatiefnemers, wel gewenst (zie ook paragraaf 4.2).</p>
<p>Financiën: er is duidelijk inzicht in de huidige stand van zaken van de financiën aangaande het IKW</p>		<p>Er is duidelijk inzicht in de huidige stand van zaken van de financiën vanuit het Waddenfonds aangaande het IKW. Per juli 2020 is inzichtelijk hoeveel middelen inmiddels zijn beschikt (vanuit het Waddenfonds voor het IKW) en hoeveel middelen nog reesteren voor de toekomstige programmaperiode van 2020-2026. Tot juli 2020 is van de 230 miljoen euro beschikbare middelen vanuit het Waddenfonds inmiddels 152,5 miljoen euro beschikt en toegekend aan IKW-projecten. Er resteert derhalve nog 77,5 miljoen euro.</p>
<p>Financiën: via het IKW bij het Waddenfonds aangevraagde middelen voor IKW-projecten worden minimaal verdubbeld via andere financieringsbronnen</p>		<p>Het opstellen van het IKW betekende dat de drie Waddenprovincies gezamenlijk invulling gingen geven aan hun ambities voor het Waddengebied. En, het betekende dat (naast de middelen vanuit het Waddenfonds) de provincies en andere partijen (gemeenten, Rijk, Europa en private partijen) financieel zijn gaan bijdragen aan IKW-projecten in het Waddengebied. Financiering vanuit het Waddenfonds vergt namelijk cofinanciering van andere partijen. Het streven naar de minimale cofinanciering van twee is in deze periode behaald. De multiplier (voor de Waddenfondsmiddelen) bedraagt momenteel drie. Zicht op medefinanciering vanuit het Waddenfonds (via het IKW) heeft tot nu toe geholpen om andere financiële middelen voor IKW-projecten beschikbaar te krijgen. Door het IKW zijn projecten opgestart die wellicht anders niet of veel later tot stand gekomen zouden zijn. Financiering vanuit regionale overheden helpt ook voor regionale inbedding.</p>
<p>Financiën: de middelen zijn via het IKW zodanig verdeeld naar projecten dat sprake is van een 50/50 verdeling naar 'ecologie' en 'economie'</p>		<p>Het is op dit moment lastig om te bepalen in hoeverre de 50/50 doestelling van ecologie en economie nu is gerealiseerd. Op basis van de grove verdeling van projecten per majeure opgave lijkt de verdeling 50/50 voor de doelen voor ecologie en economie te worden behaald. Maar, feitelijk is een nadere beschouwing per projectbegroting wenselijk om de daadwerkelijke verdeling over de hoofdoelen van het IKW (ecologie en economie; en dan in het bijzonder voor de onderliggende randvoorwaarden) scherp in beeld te krijgen. Dit is evenwel moeilijk te doen, gelet op het veelal integrale karakter van IKW-projecten.</p>

Tabel 4.3 Beoordeling huidige stand van zaken IKW op basis van toetsingskader voor deze tussentijdse evaluatie; onderdeel doeltreffendheid, doelmatigheid en doelbereik

<p>Doelen IKW: de doelen van het IKW zijn duidelijk, meetbaar en tijdsgebonden geformuleerd</p>		<p>Het IKW kent een navolgbare en solide structuur van hoofdoelen en bijbehorende majeure opgaven en programmeerlijnen. Per majeure opgave is goed af te leiden aan welk(e) hoofddoel(en) een majeure opgave hoofdzakelijk een bijdrage levert. Echter, hoofdoelen en doelen van majeure opgaven zijn nog niet nader SMART geformuleerd; de verdere doorvertaling van de hoofdoelen van het IKW naar SMART-gedefinieerde doelen is op dit moment in ontwikkeling. Het is hierdoor op dit moment niet mogelijk om vast te stellen of deze gehaald gaan worden.</p>
<p>Monitorings- en evaluatiesystematiek: voor het IKW is een monitorings- en evaluatiesystematiek opgezet om effecten van het IKW inzichtelijk te maken</p>		<p>Het is voor toekomstige monitoring en evaluatie van het IKW belangrijk dat indicatoren gekozen worden die de stand van zaken en ontwikkeling inzichtelijk maken van de belangrijkste randvoorwaarden bij de doelstellingen, namelijk: het herstel van het bodemleven en dat economisch medegebruik niet leidt tot ecologische achteruitgang of beperkingen opwerpt voor de ecologische functievervulling. Een systematiek voor monitoring en evaluatie is tot op heden niet gerealiseerd. Op dit moment is wel een monitorings- en evaluatiesysteem voor het IKW in ontwikkeling waarmee, op basis van effectenmonitoring bij projecten, op termijn inzicht verkregen kan worden in onder meer: de voortgang en resultaten van IKW-projecten (output), de mate waarin de IKW-projecten (en daarmee de majeure opgaven) een bijdrage leveren aan de gestelde doelen van het IKW (doeltreffendheid), de mate waarin de financiële middelen efficiënt worden besteed (doelmatigheid), en de mate waarin de gestelde doelen voor het IKW in 2026 bereikt worden (doelbereik). Het monitorings- en evaluatiesysteem is, naar verwachting, begin 2021 operationeel.</p>
<p>Doeltreffendheid: Het IKW heeft eraan bijgedragen om, in relatie tot het Waddenfonds, omvangrijkere projecten te initiëren</p>		<p>Ten opzichte van de projecten die onder het Waddenfonds in 2013-2016 zijn beschikt, is de gemiddelde bijdrage vanuit het Waddenfonds aan projecten toegenomen. Voor het IKW betrof de gemiddelde bijdrage per project vanuit het Waddenfonds 0,7 tot 2 miljoen euro. IKW-projecten zijn omvangrijker en kennen een gemiddelde bijdrage vanuit het Waddenfonds van 4,1 miljoen per project. Het IKW heeft eraan bijgedragen om, in vergelijking met de periode voor 2016, omvangrijkere projecten (binnen de 'majeure opgaven') te ontwikkelen, in gang te zetten en tot uitvoering te brengen.</p>
<p>Doeltreffendheid: alle uitgevoerde projecten binnen het IKW dragen bij aan de gestelde einddoelen voor 2026</p>		<p>De meeste IKW-projecten zijn momenteel in uitvoering ofwel in voorbereiding. Zoals eerder aangegeven; het IKW kent een navolgbare en solide structuur van hoofdoelen en bijbehorende majeure opgaven en programmeerlijnen. Per majeure opgave is goed af te leiden aan welk(e) hoofddoel(en) een majeure opgave hoofdzakelijk een bijdrage gaat leveren. Wat die bijdrage is, moet in de toekomst blijken. Het is derhalve medio 2020 nog niet mogelijk meer uitspraken te doen op project-, opgave- of</p>

		<p>programmaniveau over de verwachte effecten van het investeringskader. De verwachting is dat begin 2021 het monitorings- en evaluatiesysteem voor het IKW operationeel is waarmee inzicht verkregen kan worden in doeltreffendheid, doelmatigheid en doelbereik.</p>
<p>Doelmatig: alle projecten binnen het IKW zijn doelmatig uitgevoerd</p>		<p>Of alle projecten binnen het IKW doelmatig worden uitgevoerd, zal in de toekomst moeten blijken. Op dit moment zijn de meeste projecten nog in uitvoering. Aandachtspunt is de aanvraagprocedure(s) voor subsidiering; richting Waddenfonds, maar ook richting afzonderlijke provincies. De procedures functioneren, maar worden door initiatiefnemers soms als ingewikkeld en onoverzichtelijk ervaren.</p>
<p>Doelbereik: met de huidige inzet en werkwijze worden in 2026 alle einddoelen bereikt</p>		<p>Of de gestelde doelen voor 2026 bereikt gaan worden laat zich op dit moment nog niet goed inschatten. Zie ook voorgaande opmerking.</p>

Bijlage: overzicht gesprekspartners interviews

- Een vertegenwoordiger van meerdere opgaveteams voor de majeure opgaven Waddenzee, Eilanden op Eigen Kracht en Havenontwikkeling en Natuurverbetering
- Een vertegenwoordiger van meerdere opgaveteams voor de majeure opgaven Havenontwikkeling en Natuurverbetering, Waddenzee, Vitale kust en Afsluitdijk en Eilanden op Eigen Kracht
- Drie vertegenwoordigers van het opgaveteam voor de majeure opgave Versterken en Vermarkten Werelderfgoed
- Een vertegenwoordiger van het opgaveteam voor de majeure opgave Vitale kust en Afsluitdijk en tevens trekker van monitoring IKW (in samenwerking met het Waddenfonds)
- Een vertegenwoordiger van het opgaveteam voor de majeure opgave Eems-Dollard in Balans
- Een vertegenwoordiger van het opgaveteam voor de majeure opgave Eilanden op Eigen Kracht
- Een vertegenwoordiger van meerdere opgaveteams voor de majeure opgaven Eems-Dollard in Balans, Waddenzee en Vitale Kust en Afsluitdijk
- Drie vertegenwoordigers van het voormalig Regieteam IKW
- Drie leden van de Stuurgroep Waddenprovincies (SWP)
- Twee initiatiefnemers IKW projecten majeure opgave Eems-Dollard in Balans
- Twee initiatiefnemers IKW projecten majeure opgave Eilanden op Eigen Kracht
- Twee initiatiefnemers IKW projecten majeure opgave Waddenzee
- Twee initiatiefnemers IKW projecten majeure opgave Vermarkten Werelderfgoed Waddenzee
- Twee initiatiefnemers IKW projecten majeure opgave Havenontwikkeling en natuurverbetering
- Betrokkene bij de IKW projecten majeure opgave Vitale Kust en afsluitdijk
- Een initiatiefnemer IKW project majeure opgave Vitale Kust en afsluitdijk
- Voormalig plaatsvervangend secretaris/directeur Waddenfonds
- Twee adviseurs van het Waddenfonds
- Een vertegenwoordiger van de Waddenacademie
- Een vertegenwoordiger van de Kwaliteitscommissie Waddenfonds
- Een vertegenwoordiger van het Omgevingsberaad Waddengebied
- Ecoloog IKW en monitoring

Bijlage: projecten in voorbereiding

Majeure opgave 1: Waddenzee, projecten in voorbereiding

Project	Omschrijving/doel
Waddentools - Flyway - Waakvogels	Gebiedsdekkende (wad) en integratieve monitoring van beheer ingrepen in het waddengebied. Waakvogels heeft tot doel: een gebiedsdekkende en integratieve monitoring van beheeringrepen in het Waddengebied op te zetten. Op basis van de nieuwe inzichten kunnen natuurbeheerders hun beheermaatregelen aanscherpen. In het project worden innovatieve onderzoeksmethoden en -technieken toegepast.
Biologisch afbreekbare structuren	Biologisch afbreekbare structuren waarmee natuurherstel (biobouwers) en/of schelpdierteelt zonder bodemberoering kan worden bereikt.
Predatieonderzoek	Betreft kennisvergaring rond predatie bij grondbroedende vogels op kwelders en in zomerpolders van de Waddenzee. Deels wordt meegenomen in Waddentools - Flyway -Wij & Wadvogels Fase I.
Projectoverstijgende monitoring (vis)	Vanuit IKW en WF zijn diverse projecten goedgekeurd rond vis en vismigratie. Voor het de nog ontbrekende projectoverstijgende monitoringsdata wordt in samenwerking met NIOZ een projectvoorstel ontwikkeld.
Wad Afval i.c.m. projecten Community Plastic Vrije Waddenzee	Betreft een integraal programma gericht op het terugdringen van plastics in het Waddengebied in combinatie met bevorderen circulaire economie.
Kwelderherstel Terschelling	Kwelderherstel aan de zuidkant van Terschelling herstellen en uitbreiden.
Kennisagenda op systeemniveau	-
Uitrol bij succes van pilotprojecten 2018 en 2019	-
Projecten gericht op het optimaliseren geomorfologische en hydrologische processen	-
Projecten gericht op het wegnemen externe bedreigingen	-

Majeure opgave 2: Havenontwikkeling en Natuurverbetering

Project	Omschrijving/doel
Meerjarenprogramma verduurzaming Port of Den Helder	Havenontwikkelingsprogramma's gericht op verduurzaming haven in Den Helder.
Meerjarenprogramma verduurzaming Haven Den Oever	Havenontwikkelingsprogramma's gericht op verduurzaming havens in Den Oever.
Meerjarenprogramma verduurzaming Port of Harlingen	Havenontwikkelingsprogramma's gericht op verduurzaming havens in Harlingen.
Meerjarenprogramma verduurzaming Haven Lauwersoog	Havenontwikkelingsprogramma's gericht op verduurzaming havens in Lauwersoog.
Meerjarenprogramma verduurzaming Eemshaven Delfzijl	Havenontwikkelingsprogramma's gericht op verduurzaming havens in Eemshaven Delfzijl.

Majeure opgave 3: Versterken en Vermarkten Werelderfgoed

Project	Omschrijving/doel
Vermarkten: Gastronomie (Voedsel Waddengebied)	Voedsel van het Waddengebied is van belang om de beoogde doelgroep voor het gebied te interesseren en als stap naar een duurzame toeristische regio. Waddenvoedsel is gericht op een samenhangende aanpak van productie, verwerking, distributie, verkoop, bereiding en bediening. Hierbij spelen culinaire aspecten een belangrijke rol. De ketenbenadering is van belang voor het realiseren van voldoende massa en financiering van het totale programma. Waddenzee Werelderfgoed is de basis voor de aanpak. Het project richt zich op de volgende sporen: Kennis, Educatie en Bewustwording, Economie en Marketing (uitvoering door Visit Wadden).
Versterken: Op Paad lâns it Waad (fietspad Waddendijk) Fase I en II	In het verlengde van het inmiddels gerealiseerde project Kiek over Diek in Groningen wordt langs de Friese kust gewerkt aan een project om de Waddendijk en het achterland beter te ontsluiten voor fietsers en wandelaars. In een later stadium zal ook de kust in de Noordkop hierbij betrokken worden. Er wordt gestreefd naar een samenhangende aanpak met initiatieven als Belvedere, Sense of Place en Beleef de Waddendijk. Fase I betreft Harlingen-Koehool: 2020-2023. Fase II betreft Koehool-Lauwersmeer.
Versterken: Terpen en Wierden	Terpen en wierden vormen een belangrijke bouwsteen in de vermarkting van het Waddengebied. Een verhaallijn in het programma vermarkting geeft daar invulling aan. Het project is erop gericht om op lokaal/regionaal

	niveau de (bestaande) kennis rond terpen en wierden toegankelijk te maken voor het onderwijs, ambassadeurs, gidsen, bedrijfsleven. Zo kunnen zowel bezoekers als inwoners meer worden betrokken bij de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied en handvatten krijgen om dit bij de diverse doelgroepen uit te dragen.
Versterken Sense of Place	Ontwikkeling van een samenhangend netwerk van iconische kunstwerken, landart e.d. met als doel het Waddengebied beter op de kaart te zetten.

Majeure opgave 4: Vitale Kust & Afsluitdijk

Project	Omschrijving/doel
Landschap van duurzame ecosysteemdiensten (ESDIEN)	Investeren in natuurherstel en ecosysteemdiensten. Lutjewad: combinatiekansen dijkversterking en IKW.
Programma Harlingen	Gemeente Harlingen, provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân dragen de totstandkoming en de realisatie van een integraal, gebiedsgericht programma Harlingen en omstreken. Het gaat onder meer om het verbeteren van de veerbootlogistiek, het opwaarderen of mogelijk vervangen van de Tsjerk Hiddessluizen en het ontwikkelen van het Westerzeedijkgebied. Ook de wens voor een zee-zwembad en de ontwikkeling van de Nieuwe Willems haven wordt verder uitgewerkt.

Majeure opgave 5: Eems-Dollard in Balans

Project	Omschrijving/doel
Zout uit afvalwater / recirculatie zout	-
Kustontwikkeling Delfzijl-Oterdum-Termonden, Eemshaven fase 2 & 3	Opschaling Groote Polder van 17 naar 40 ha en robuuste overgangszones creëren waarbij zoet- zoutverbindingen en vismigratie wordt gerealiseerd. In samenhang met omleggen van het spui en ontwikkelen van een recreatiesluis voor leefbaarheid in Delfzijl.
Algen bioraffinage - Algaecom	-
Warmteleiding RWE - Holland Malt - CO2 en Nox reductie	-
BioBTX - 20 kton Circulair plastic fabriek	-

O-Emissie & Nox-reductie	-
Utility's voor uitbreiding Oosterhorn	-

Majeure opgave 6: Eiland op eigen kracht

Project	Omschrijving/doel
Getijde energie (Humsterland Energie)	-
De Waddeneilanden-de parels op de kroon van fietsend Nederland	Investeren in de fietspaden op de Waddeneilanden op een zodanige wijze dat voor de verre toekomst de duurzaamheid, veiligheid (ook juridisch qua aansprakelijkheid), aantrekkelijkheid en betaalbaarheid geborgd is. De fietspaden toerusten voor aankomende trends en ontwikkelingen
Waterstof op Texel	Het omzetten van duurzaam opgewekte (zonne)energie in waterstof, dat vervolgens bruikbaar is voor zowel transport (tankstation) als verwarming van gebouwen (Tubantia). Daar hoort opslag van H2O bij.
Uitvoeringsprogramma havenfront Terschelling	Sociaal-economische structuurversterking, door: verhogen van de aantrekkelijkheid voor toerisme; verduurzamen; ruimtelijke en logistieke kwaliteitsverbetering; versterking van de hoogwaterkering; klimaatbestendig maken; het beter benutten van exploitatiemogelijkheden door optimale inzet van ruimte en infrastructuur.
Handelingsperspectief Klimaatadaptatie Landbouw Terschelling	-
Waterstof projecten op de Waddeneilanden	-
Living Lab Waterstof Ameland	Door de druk, temperatuur en samenstelling van het productiemedium is het mogelijk om waterstof toe te voegen in de drukvaten. Deze waterstof zal in combinatie met (opgeloste) Co2 bijna instantaan methaan vormen. De opgeloste Co2 in het productiemedium heeft de potentie om 16x meer methaan te vormen dan het primaire proces, mits er voldoende waterstof voorradig is. Door waterstof direct om te zetten in methaan in de vergister lossen we dit probleem op omdat het geproduceerde gas direct ingebracht kan worden in het bestaande aardgasnetwerk.